

DENKWIJZER
DW

**WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE**

Jaargang 9 | Nummer 1 | maart 2009

Verantwoord consumeren kan

Wat bezielt de PvdD?

Duurzaam boeren

Marktwerking in het OV werkt

Rustdag als publiek belang

**Lang leve de
landbouw?!**

VOORwoord

Lang leve de landbouw?!

DOOR GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACTEUR

Gaan landbouw en natuur samen? Dat zou je denken: melk komt uit een koe, een ei uit een kip. Maar hoe gebeurt dat? Op een manier die dier- en milieuvriendelijk is? Op dit punt zijn boeren snel verdacht: gaan ze wel goed om met de natuur? Putten ze grond en dieren niet uit op een manier die niet past bij rentmeesterschap? Denk aan varkensflats en legbatterijen: was dat nu de oorspronkelijke bedoeling? Is er geen revolutie in de landbouw nodig?

PLATTELAND

Volgens Niko Koffeman van de Partij voor de Dieren wel. Hij meent dat juist ook christenen moeten inzien dat we verkeerd bezig zijn en dat we een omslag moeten maken naar biologische landbouw. Geen eenzijdige gerichtheid op efficiency en grootschaligheid, maar een radicale verandering naar duurzaam boeren. Maar houdt dat de Nederlandse gezinsbedrijven in leven? Wel als de prijzen van voedsel flink omhoog gaan. We moeten het normaal gaan vinden een euro voor een ei te betalen. Op deze manier kunnen we voorkomen dat er zoals nu vijftig (!) gezinsbedrijven per week moeten stoppen. Het sluit ook aan bij wat mensen graag willen: ze willen tijdens hun maandelijkse fietstocht op het platteland pittoreske boerderijtjes zien liggen temidden van grazige weiden. Ze wensen gezellige gezinsbedrijven te aanschouwen met daaromheen leuk loeiende koeien, afgewisseld met velden vol wuivende graanhalmen. Ze willen kleinschalige en gezonde bedrijven.

CONSUMEREN

Maar zijn die veeleisende consumenten bereid meer te betalen zodat de boerenbedrijven ook echt rond kunnen komen? De praktijk leert dat de bio-biefstuk toch al snel dermate duur is dat die niet in de winkelwagen verdwijnt. We zijn eraan gewend weinig te betalen. En als de wil er wel is en iemand wil bewust consumeren, dan zijn er vaak onduidelijkheden over producten door slechte informatievoorziening. Eelco Fortuijn betoogt in het openingsartikel dat het hier een publieke zaak betreft: maatschappelijk verantwoord consumeren kan worden verbeterd, maar de overheid moet dat wel ondersteunen. Het is te complex voor de eenvoudige burger. Die vraagt zich in pure gewetensnood af wat hij überhaupt nog kan en mag eten...

KOOPZONDAGEN

Over consumeren gesproken: in dit nummer ook veel aandacht voor de koopzondag. In Leeuwarden is een onderzoek geweest onder ondernemers naar de wenselijkheid van de koopzondag: is het een dag om samen te werken of samen te leven? Tegelijk discussiëren twee jonge denkers, een liberaal en een ChristenUnie-raadslid, over *het debat over* de koopzondag. Preekt de ChristenUnie hier voor eigen parochie of gaat het om een publiek belang? Een actuele discussie waarin enige verdieping niet overbodig is.

INHOUDSOPGAVE

04 - Kunnen we duurzaamheid van de consument verwachten? | EELCO FORTUIJN

10 - Landbouwpolitiek: met twee benen op de grond | ROEL JONGENEEL

14 - De reformatie van de landbouw | INTERVIEW MET NIKO KOFFEMAN

16 - Landbouw en natuur: brengt de crisis ze weer bij elkaar? | HENK BOXUM

18 - Balans tussen ecologie en economie | ERNST CRAMER EN RITA KLAPWIJK

21 - Column: Kredietcrisis | TIM VREUGDENHIL

22 - Nonpublic reasons en de koopzondag | MARK REIJMAN

26 - Waak voor nonpublic redeneren in winkeltijdendebat | GUIDO TERPSTRA

28 - Geloven in veiligheid | MICHIEL GRAUSS

30 - ChristenUnie aan het roer | MEINDERT LEERLING

33 - Column: In groene banen | CYNTHIA ORTEGA

34 - Zondag: samen werken of samen leven? | ARCO VAN DAALEN

40 - Rotterdam telt zijn zegeningen | INTERVIEW MET REMCO OOSTERHOFF

42 - Marktwerving goed voor het OV? | PIET ADEMA

47 - Column: Naar hun aard | HERMAN SIETSMAN

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie
jaargang 9, nummer 1, Maart 2009
Opplage: 2700 | ISSN: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via www.wi.christenunie.nl
- DenkWijzer verschijnt elk kwartaal.
- Deadline kopij volgende nummer: 01-05-09
- DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Neem daarvoor wel eerst even contact met ons op.
- Abonnement per 01-01-09: € 18,50 per jaar (jongeren tot 27 jaar € 14,-)
- Donateurschap per 01-01-09: € 32,50 (voor jongeren tot 27 jaar € 18,50).

Redactie:
Herman Sietsma (hoofdredeacteur)
Bort Koelewijn (namens bestuurdersvereniging)
Bernadette van den Berg (namens bestuurdersvereniging)
Carola Schouten (namens Tweede Kamerfractie)
Geert Jan Spijker (eindredeacteur)

Vormgeving:
Frivista - (y)our mission

Fotografie:
Folkert Rinkema, Ruben Timman, Simone Vink, ChristenUnie, WI

Druk:
Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:
Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Legaten:
Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de ternaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, "Mr. G. Groen van Prinsterer stichting" Amersfoort. KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuurders.christenunie.nl

Mocht u de toezending van DenkWijzer op willen zeggen, doe dit dan schriftelijk voor 31 december (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl). Ontvangen wij uw opzegging na deze datum dan dient u de donateursbijdrage of uw abonnement voor het lopende jaar nog te voldoen.

© ChristenUnie 2009
Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

DOOR EELCO FORTUIJN

Aan de ene kant kunnen we duurzaamheid niet van de consument verwachten. Aan de andere kant zijn consumenten onmisbaar om in de samenleving tot duurzaamheid te komen. Maar dan moet de overheid een aantal randvoorwaarden stellen.

Kunnen we duurzaamheid van de consument verwachten?

[MET WAT HULP VAN DE OVERHEID: JA!]

Van de tienduizenden producten die te koop zijn in de winkelstraat, komt het overgrote deel uit landen waar duurzaamheid niet hoog in het vaandel staat. Onze kleding kan bijvoorbeeld uit Bangladesh komen, ons voedsel uit Afrika, onze gadgets uit China en plastic koopjes bij de Blokker uit Vietnam. Zelfs Hollandse melk komt tot stand dankzij ultra-goedkoop veevoer uit Brazilië, waardoor het Amazone oerwoud elk jaar krimpt alsof we sneeuw zien smelten voor de zon.

VERANTWOORD CONSUMEREN

Veel consumenten in diezelfde winkelstraat zien de onduurzaamheid van die tienduizenden producten niet. Gelukkig is er een kleine groep voorlopers die bij bananen, chocolade, koffie en soms bij spijkerbroeken, groente en fruit, ook nog even kijkt of er een keurmerk op staat. Deze 'icoon producten' hebben soms wel 5% marktaandeel. Steeds meer mensen checken huishoudelijke apparaten op energieverbruik. Maar verder is duurzaamheid in de winkelstraat een non-issue. Als we eerlijke en duurzame productie en handel willen realiseren met dat kleine legertje deeltijdactivisten, dan kunnen we lang wachten.

Timothy Devinney heeft mondiaal onderzoek gedaan naar consumentenbehoeften. Zijn onderzoek wijst uit dat 54% van de consumenten bereid is om meer te betalen voor eerlijke of duurzame producten¹. Ook volgens marktonderzoeksbureau TNS NIPO wil circa 55% van de burgers iets doen aan maatschappelijk verantwoord consumeren².

Aan de hand van het segmentatie model van het marktonderzoek bureau Motivaction kunnen we stellen dat de Postmaterialisten (10% van de bevolking) de koplopers zijn die nu al duurzaam willen consumeren en dat af en toe ook doen. Kort daarachter komen de Kosmopolieten (10%) en, verrassend genoeg, de Traditionele Burgerij (18%). De laatste twee groepen vormen de 'early adaptors'. Van deze drie groepen, samen goed voor 38% van Nederland, zouden we duurzaam consumeren kunnen verwachten. Marktonderzoeker MarketResponse noemt de 10% koplopers 'Cultural Creatives'.

Toch twijfelen de ministeries van VROM en Ontwikkelingssamenwerking inmiddels sterk aan een mogelijke rol van de consument in de strijd om verduurzaming. De inspanningen van de afgelopen jaren van deze ministeries om duurzame consumptie aan te jagen hebben niet tot het gewenste effect geleid.

BEHAVIOUR GAP

Volgens een studie van Consumers International³ is er sprake van een enorm gat tussen onze mening over duurzaamheid en ons gedrag. Slechts een paar procent van de consumenten betreft de

SAMENVATTING

- Duurzaam consumeren komt maar beperkt voor.
- De overheid heeft de taak dit te bevorderen, maar doet weinig.
- Er is gelukkig een uitweg uit de impasse.

‘DE BELANGRIJKSTE REDEN WAAROM DUURZAAM VAAK DUUR IS, IS HET PRIJSBELEID VAN DE RETAIL ZELF. ZO BEREKENEN SUPERMARKTEN OP DUURZAME PRODUCTEN VAAK EEN GROTERE WINSTMARGE DAN OP NIET-DUURZAME PRODUCTEN, OMDAT BEWUSTE CONSUMENTEN BEST WEL WAT MEER WILLEN BETALEN’

factor duurzaamheid bij een zeer beperkt aantal aankopen. Deze en andere studies komen tot vier oorzaken voor ‘the behaviour gap’:

1. gebrek aan relevante informatie;
2. geen toegang tot relevante informatie op het moment van aankoop;
3. als er wel informatie is, is deze vaak misleidend of verwarrend, onder andere vanwege de wild-groei aan vaak nietszeggende keurmerken;
4. gebrek aan onafhankelijke experts als betrouwbare bron van (verificatie van) informatie.

Er bestaat veel verwarring over duurzaamheid. Is duurzaam duur? Soms wel, omdat we duurzame producten vergelijken met producten die alleen maar goedkoper kunnen zijn door allerlei kosten af te wentelen op de samenleving. Ook hebben duurzame producten vaak een klein marktaandeel, dus hebben ze last van schaalnadeel. In Duitsland zijn biologische producten zo algemeen geaccepteerd en hebben ze zo’n groot marktaandeel dat ze niet meer significant duurder zijn dan niet-biologische producten. Maar de belangrijkste reden waarom duurzaam vaak duur is, is het prijsbeleid van de retail zelf. Zo berekenen supermarkten op duurzame producten vaak een grotere winstmarge dan op niet-duurzame producten, omdat bewuste consumenten best wel wat meer willen betalen. Dat het ook anders kan, bewijst de Albert Heijn huismerk

koffie met Max Havelaar keurmerk, dit ligt goedkoper in de schappen dan ‘gewone’ Douwe Egberts koffie.

HET GROOTSTE PROBLEEM

Zelfs voor veel bewuste consumenten geldt dat duurzaamheid geen (grote) rol speelt in de aankoopbeslissing⁴ als producten zich al goed van elkaar onderscheiden op primaire factoren, zoals prijs, houdbaarheid, garantie, service en smaak.

Zelfs bewuste consumenten haken af als informatie over duurzaamheid niet overzichtelijk en makkelijk beschikbaar is. Hier zit het grootste probleem. Van de meeste producten in de winkelstraat, is niets bekend over duurzaamheid bij het verkopend personeel of op het etiket. Daar komt bij dat duurzaamheid voor de meeste consumenten onoverzichtelijk en complex is. ‘Duurzaamheid’, ‘biologisch’ en ‘fair trade’ staan elk voor een totaal verschillende inhoud. De wildgroei aan keurmerken draagt bij aan die verwarring. Watervervuiling (planet), kinderarbeid (people) en eerlijke prijs voor de boer (profit), dat kennen we. Maar welke vragen moet je stellen over stikstofschaarste (planet), collectief onderhandelen (people) of het trainen van ongeletterde boeren (profit)? Hoe maak je een verstandige keuze tussen ‘milieubehoud’ en ‘armoedebestrijding’; zijn verse boontjes uit Afrika, die per vliegtuig op ons bord belanden, wel of niet duurzaam? Ze scoren wellicht goed op sociale en economische duurzaamheid. Want productie, handel en export zorgen immers voor banen en inkomen in Afrika. Maar hoe zit het met de ecologische duurzaamheid? Het telen van boontjes vergt veel water. Het grondwater kan schaars worden of vervuild raken door bestrijdingsmiddelen. Vruchtbare grond zou in Kenia wel eens schaars kunnen zijn, waardoor de niet-boeren aangewezen zijn op dure voedselimport. Transport per vliegtuig zorgt voor klimaatveranderingen die, wreed genoeg, vooral nadelig zijn voor kwetsbare en arme gebieden in de wereld. De strijd tegen opwarming en klimaatverandering is dus ook een strijd tegen armoede. En waar blijven de winsten van de boontjesteelt. Vloeien die het land uit, zodat er gelijktijdig een nutrienten-, water- en geld ‘drain’ plaatsvindt? Als alle verstopte kosten worden meegeteld, kan het zijn dat een vers boontje uit Kenia meer kosten voor Kenia oplevert dan inkomsten.

Andere verklaringen van ‘the behaviour gap’ zijn mogelijk te vinden in de apathiereflex of in het ‘peer reference’-mechanisme. De apathiereflex treedt op als we eerst verontwaardiging voelen over onrecht of vervuiling. Dan willen we het probleem oplossen. Maar al snel ervaren we onmacht wat leidt tot frustratie. Dat gaat weer over in apathie: “hier kan ik toch niets aan doen”. ‘Peer reference’ is van een iets andere orde: veel van ons gedrag wordt bepaald door de mensen met wie wij omgaan. Veel psychologen stellen dat het grootste deel van ons gedrag hieruit kan worden verklaard.

Er speelt nog iets heel anders: de Franse filosoof Baudrillard beschrijft de huidige mens als iemand die vrijwel permanent een overdosis aan marketing- en andere impulsen op zich afgevuurd krijgt⁵. Overal om ons heen zijn reclames, stijliconen en boodschappen. Normaal gesproken heeft een mens incubatietijd nodig om een boodschap een plek te geven, op inhoud te beoordelen en op coherentie te toetsen aan andere, reeds geïnternaliseerde waarden. Maar die tijd wordt ons niet gegund, voor je het weet krijg je een nieuwe stroom boodschappen te verwerken. We komen er niet meer toe om de interne coherentieslag te maken. Het resultaat: een groeiend gat tussen wat we belangrijk vinden en wat we doen.

DUURZAAMHEID ALS PUBLIEKE ZAAK

Is het wel terecht om duurzaamheid over te laten aan de consument? Hooft verduurzaming wel thuis in het private domein? Moet een consument (een private actor) aan de kassa bedrijven (ook private actoren) tot duurzaamheid stimuleren? Er is veel voor te zeggen om het onderwerp duurzaamheid niet tot het private, maar tot het publieke domein te rekenen, het aan de overheid over te laten en de consument te verlossen van zijn te zware taak.

De problematiek rond duurzaamheid is voor de gemiddelde consument te complex en te onoverzichtelijk. Ook staan er grote, tegengestelde belangen op het spel. Bedrijven voelen aan de ene kant een zachte roep uit de samenleving om duurzaamheid, en aan de andere kant een harde druk van aandeelhouders om elk kwartaal de winsten te verhogen. Dat laatste leidt onherroepelijk tot een ‘race to the bottom’ in plaats van duurzame investeringen in mens en milieu. Bedrijven struinen de wereld af

naar de meest goedkope grondstoffen en halffabrikaten. Waar vinden ze die? Daar waar uitputting van de natuur en uitbuiting van de mens ongestraft mag plaatsvinden. De belangrijkste reden om duurzaamheid in het publieke domein te plaatsen, is het stille belang van betrokken partijen zonder stem. De natuur, de dieren, de toekomstige generaties, maar ook de arme boeren ver weg en zeker de uitgebuite kinderen die onze spullen maken, praten nu eenmaal niet mee aan de kassa. Zo’n complex probleem, met zoveel stemlozen die direct betrokken zijn, en zoveel tegengestelde belangen, hoort thuis in het publieke domein. Neem de CFK’s als voorbeeld: binnen een paar zijn die jaar uit de spuitbussen verdwenen, door duidelijke overheidsregulering. Daar kwam de consument niet aan te pas.

OVERHEID ALS MARKTMEESTER NODIG

De overheid heeft een goede grond om zich in te zetten voor verduurzaming. De basis waarop wij handel drijven, het marktstelsel, kent een noodzakelijke rol van de overheid als marktmeester om de drie pijlers onder het marktstelsel te borgen:

1. geen verstopte kosten, de vervuiler betaalt;
2. ‘level playing field’ en ‘level bargaining power’, in het Nederlands het beste te formuleren als ‘eerlijke kansen en eerlijke onderhandelingsmacht voor alle partijen’;
3. transparantie en gelijke toegang tot informatie.

Zonder die drie pijlers onder de markt zijn de meeste bedrijven genooddaakt tegen elkaar te concurreren door nog beter uit te buiten. Als duizenden boeren met de rug tegen de muur moeten onderhandelen met nog geen handvol internationale handelaren, als ze hun spullen met verlies moeten verkopen omdat anders het leed nog groter is, dan is er geen sprake van level bargaining power. Als werknemers niet collectief mogen onderhandelen, dan is er geen sprake van level bargaining power. Als het grondwaterpeil zakt of het grondwater sterk vervuild raakt, waardoor mensen in het gebied rond de boer of rond de fabriek hun water elders, veel duurder, moeten halen, is er sprake van verstopte kosten. Als een boer geen geld heeft voor (kunst) mest, put hij de grond uit en zal hij de jaren erna minder oogst hebben; wederom verstopte kosten. Er wordt niet voldaan aan de randvoorwaarden voor een goede marktwerking. In dergelijke situaties moet een marktmeester optreden.

‘DEZE ‘WET VAN DE MARGINALE CONSUMENT’ LEERT ONS DAT EEN KLEINE VERSCHUIVING IN MARKTAANDEEL TOT GROTE DRUK KAN LEIDEN BIJ PRODUCTMANAGERS OM TE VERDUURZAMEN EN TOT DRAAGVLAK BIJ DE POLITIEK OM ACTIEF TE STUREN’

GERECHTIGHEID

Duurzaamheid gaat over waarden die burgers zeer waarderen. We vinden het waardevol als kinderen naar school kunnen gaan, als de grond niet uitgeput raakt, en als medewerkers niet worden uitgebuit. Niet alleen heeft dat op ethische gronden waarde, maar ook op economische. Grond die over 20 jaar nog oogst oplevert, is natuurlijk veel meer waard. Kinderen die niet 10 uur maar 5 uur per dag hoeven te werken voor het dubbele loon, en daarnaast nog op kosten van de baas naar school kunnen, dragen voor de rest van hun leven meer bij aan de economie. Dat is ook de reden waarom we onderwijs in Nederland betaalbaar willen houden voor iedereen, als je het niet al te breed hebt, komt daar direct en indirect een hoop overheidsgeld bij. Naast ethische en economische afwegingen, is duurzaamheid ook de implementatie van gerechtigheid.

De rol van de overheid is op papier eenvoudig: gebruik het fiscale stelsel om echte waarden ook echt te waarderen en verstopte kosten ook echt te belasten: hef accijnzen op onduurzame producten, waardoor het financieel aantrekkelijk wordt om duurzaam te produceren. Stimuleer innovaties en langdurig gebruik van duurzame technologie. Check transacties op allocatie en beloning van risico's om te zien of er sprake is van level bargaining power. Zorg voor meer transparantie, leg de bewijslast bij importeurs om aan te tonen dat hun goederen, die afkomstig zijn uit gebieden met een onduurzame reputatie, wél bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Houdt spullen desnoods aan de grens tegen die chronisch onduurzaam zijn.

DE OVERHEID DOET WEINIG

In de praktijk doet de overheid dat niet of nauwelijks. Daarvoor zijn verschillende redenen. Het Ministerie van Economische Zaken is bang dat, als wij eisen gaan stellen aan de productie en handel, bedrijven uit andere landen in de wereld met de winst weglopen. Ook wordt gesteld dat het van de WTO niet mag om aan de import-grens producten te bevragen op duurzaamheid; de WTO ziet dat als marktverstoring. Vaak wordt daar door EZ nog aan toegevoegd: ‘we moeten bedrijven niet opzadelen met teveel regels’.

Het Ministerie van Ontwikkelingssamenwerking is verdeeld: de ene helft zegt: ‘als we duurzaam-

heidseisen gaan stellen aan productie en handel, dan ontnemen we de armsten allerlei kansen en werpen we drempels op die leiden tot uitsluiting van de meeste kwetsbaren’. De andere helft van dat ministerie zegt: ‘eisen stellen kan juist wel, zolang we hen maar helpen om aan die eisen te voldoen, bijvoorbeeld middels flankerend beleid’. Een ander populair argument om niets te doen is: ‘duurzaamheid gaat over grensoverschrijdende issues, dit moeten we in Brussel regelen, niet in Den Haag’.

We zitten in een impasse. Zowel de consument als de overheid laat het voor een groot deel afweten. De onmacht of onwil van de overheid is nog het beste verwoord door een aantal kamerleden die ronduit stellen dat er in de samenleving nog steeds te weinig draagvlak is voor duurzaamheid. De groep burgers en consumenten die duurzaamheid echt willen, is te klein, daar gaan zij niet al te hard voor rennen, daar steken ze hun nek niet voor uit. Er zal pas wet- en regelgeving komen op duurzaamheid als voldoende consumenten duurzaam consumeren.

UITWEG UIT DE IMPASSE

Er is ook een uitweg uit de impasse. Die vinden we in de combinatie van consument en overheid. De overheid zou een groot aantal oorzaken voor ‘the behaviour gap’ van consumenten kunnen helpen wegnemen. Is het wel zinvol om als overheid duurzame consumptie te stimuleren als maar een beperkt deel van de consumenten hiervoor interesse heeft? Jazeker, hier schuilt de kern van het verhaal: Als het aantal consumenten dat regelmatig consumeert, zou stijgen van de huidige 2 á 3% naar 10 tot 15%, dan staat dit voor een breed draagvlak in de samenleving, voldoende voor de overheid om actief te sturen op duurzaamheid. Daarnaast kan een ander effect optreden: voor veel bedrijven kan een daling van het marktaandeel met 10% het verschil maken tussen winst en verlies. Daarmee komt een relatief grote macht te liggen bij een relatief kleine groep consumenten. Deze ‘wet van de marginale consument’ leert ons dat een kleine verschuiving in marktaandeel tot grote druk kan leiden bij productmanagers om te verduurzamen en tot draagvlak bij de politiek om actief te sturen.

De overheid kan ‘the behaviour gap’ helpen overbruggen door te faciliteren in multi-media en

ICT zodat consumenten op het aankoopmoment onafhankelijke, overzichtelijke en vergelijkende informatie over duurzaamheid kunnen krijgen. Slimme software kan ons vragen naar ons ethische profiel en andere voorkeuren, en dit vertalen in specifieke koopadviezen. Mobiele technologie helpt ons om ‘on the spot’, met veel gemak, dit advies te krijgen, eventueel binair: wel of niet kopen. Daarmee wordt duurzaamheid behapbaar. Multi-media ontwikkelingen brengen de stemloze boer uit een ver land, dichtbij. Als wij bij elk product een online filmpje van de boer zouden kunnen zien, of zelfs direct contact zouden kunnen hebben met de betrokken boer en fabrieksarbeider, dan komt ‘de ander’ een stuk dichterbij. Hun belangen en de effecten van onze producten op hun leven komen dan meer op de voorgrond, het gaat weer onderdeel uitmaken van de primaire factoren voor een aankoopbeslissing, het draagt sterker bij aan draagvlak voor wet- en regelgeving om uitbuiting en onduurzaamheid aan banden te leggen of in te perken. Armoede krijgt een gezicht. Een boer op TV is verder weg dan ‘jouw eigen boer’ die jouw product heeft geproduceerd en daar veel liefde, geduld en vakmanschap in heeft gestoken.

HET RECHT OP INFORMATIE

Hiervoor is eerst nodig dat consumenten het recht op informatie krijgen. Maar al te vaak krijgen consumenten of consumentenorganisaties van bedrijven onvoldoende of zelfs onjuiste informatie. Dit is anno 2009 toch echt gênant en ouderwets. De overheid zou bedrijven juist moeten stimuleren en steunen om duurzaamheid te marketen. Consumenten hebben nooit om een iPod of om Pringles gevraagd, maar dankzij goede marketing kunnen we nauwelijks meer zonder. Het veelgehoorde argument van bedrijven dat ‘de consument er niet om vraagt’ is maar beperkt geldig, de meeste marketingsuccessen zijn behaald na een stevige push campagne.⁶

De argumenten van de overheid om geen beleid te maken op duurzaamheid, zijn voor een groot deel te ondervangen als dit beleid in eerste instantie alleen gericht zou zijn op informatieverstrekking aan de eigen Nederlandse consument. Dus niet op alle handel waar Nederland bij betrokken is. Hiervan ondervinden Nederlandse bedrijven geen extra nadeel ten opzichte van buitenlandse bedrijven. Sterker nog, ze kunnen ervaring opdoen en

daarmee een strategische voorsprong opbouwen voor nieuwe opkomende duurzame markten buiten Nederland. De eerder genoemde WTO-drempel die zich voordoet zodra dergelijk beleid zou worden gemaakt, gericht op informatie ten behoeve van de eigen Nederlandse consument, is niet zo hoog als ze lijkt. Omdat er nog geen jurisprudentie is, kunnen we hooguit spreken van het vermoeden van een drempel. Er is juist behoefte aan WTO-jurisprudentie. Het zou de Nederlandse overheid sieren als ze de internationale gemeenschap helpt door een voorstel voor dergelijk beleid ter toetsing aan de WTO zou voorleggen. Dit voorstel zou een goede kans maken indien het zich beroept op het verdrag van Wenen waarin is bepaald dat de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens altijd prevaleert boven andere verdragen en afspraken, zoals afspraken binnen de WTO. Ook kan men zich beroepen op het transparantie-beginsel, dat een onderliggende bouwsteen is voor een goed werkend marktmechanisme, waar de WTO een fervent voorstander van is. Daar komt bij: door de kredietcrisis is eens te meer aangetoond dat een markt zonder marktmeester kan leiden tot onverantwoorde praktijken. Zo is het ook met duurzaamheid. Een markt zonder marktmeester vraagt om onduurzaamheid, het minst duurzame bedrijf maakt de grootste winsten en trekt het duurzaamheidsniveau van de hele sector naar beneden.

CONCLUSIE

Kortom, de koplopers en early adapters onder de consumenten zijn een belangrijke stimulator voor verandering naar een duurzame samenleving. De consument kan bedrijven en overheid aansporen tot verduurzaming. Daarmee is de consument niet zelf de oplossing voor duurzaamheid, maar wel een belangrijke schakel in de route naar de oplossing. ■

EINDNOTEN

¹ *The Other CSR* - Devinney T et al (2006)

² *TNS NIPO* - Hoe MVC te bevorderen (2003)

³ *Industry as a Partner for Sustainable Development* - Consumers International (2007)

⁴ *Desperately Seeking Sustainability* - Paul Steedman (2005), National Consumer Council.

⁵ *Simulacres et Simulation* – Jean Baudrillard (1985)

⁶ *Het boodschappen bolwerk* – Frits Kremer (2008)

Landbouwpolitiek: met twee benen op de grond

DOOR ROEL JONGENEEL

Onlangs is in Brussel de Health Check van het landbouwbeleid afgesloten. Daarmee moet de agrarische sector in Europa in principe weer een aantal jaren vooruit kunnen. Maar de laatste beleidsverandering zal dit niet zijn.

De gezondheidscheck zelf, bijvoorbeeld, kondigt enkele tussenevaluaties aan, met name voor zuivel. En dit jaar beginnen de besprekingen over het EU-budget, waarin men de financiële uitgavenkaders voor de periode 2013-2020 wil vaststellen. Ook landbouw, een terrein waar nog steeds een fors deel van de totale EU-bestedingen naar toe gaat, zal daarbij onderwerp van gesprek zijn. In dit artikel bespreek ik de visie op het landbouwbeleid van het kabinet en die van de Europese Commissie. Ik kijk hoe die zich verhouden met het denken bij de ChristenUnie. Hoe herkenbaar zien we de ChristenUnie-visie in het beleid terug? En wat betekenen de veranderingen in het landbouwbeleid voor de provincies en regio's?

NEDERLAND VOORLOPER

Als een van de voorlopers in de EU heeft het Kabinet haar visie op het landbouwbeleid uiteengezet in de zogenaamde houtskoolschets van Minister Verburg. Op een enkele uitzondering na (Verenigd Koninkrijk) heeft nog geen enkele lidstaat haar visie gepresenteerd. Gebrek aan visie kan de Nederlandse regering daarmee niet worden verweten. Het gaat wel om een eigenzinnige visie, waarvan interessant is te weten hoe deze zich verhoudt met hoe er verder in de EU wordt gedacht (ook al staat dit dan nog niet allemaal op papier). De ChristenUnie heeft in *Boeren voor morgen* al in 2004 een eigen 'houtskoolschets' neergelegd. Hoe herkenbaar komt dat gezichtspunt terug in de visie van het kabinet? En hoe verhoudt het ChristenUniedenken zich met de recente en te verwachten ontwikkelingen in Brussel?

STERKE BAND MET DE SCHEPPING

Landbouw is bijzonder. Het cultiveren van gewassen en domesticeren van dieren wordt al vrij snel na de schepping genoemd. Landbouwbeoefening is daarmee een van de oudste economische activiteiten, nodig omdat het zonder landbouw onmogelijk was de steeds groeiende bevolking te voeden. Het primitieve jager-verzamelaar-model bood wat dat betreft slechts beperkte soulaas. Landbouw is een van de weinige takken van sport in de moderne economie waarin de band met schepping, natuur en dieren nog zo sterk is. Agrariërs beleven dat vaak ook zo. Het kunnen beschikken over goed en voldoende voedsel is een basisvoorziening. De recente

affaire met verontreinigde babymelk in China laat zien dat dit niet vanzelfsprekend goed gaat, maar dat daarvoor in de samenleving iets moet worden georganiseerd. Dat is een van de redenen waarom waarschijnlijk zo ongeveer elk land dat je maar kunt bedenken een eigen landbouwbeleid voert.

RUIS OP HET PRIJZENKOMPAS

Een andere eigenaardigheid is dat zowel de vraag als het aanbod van voedsel maar heel beperkt op prijsveranderingen reageren. Of voedsel nu duur of goedkoop is, eten moet je toch. En ongeacht de prijzen heeft de boer ook weinig andere opties dan maar door te ploegen en op betere tijden te hopen. Intussen betekent dat wel dat de marktwerking in de landbouw eigenlijk van meet af aan gebrekkig is. Er zit veel ruis op het prijzenkompas en daarom weten producenten en consumenten niet goed wat ze ermee aan moeten. Hier komt nog bij dat we tegenwoordig meer en meer waarde zijn gaan hechten aan landschap en biodiversiteit. Allemaal mooie dingen, die ook te maken hebben met landbouw, maar waar al helemaal geen markt voor is. De rijksoverheid heeft een hele catalogus van zogenaamde 'groene en blauwe diensten' gemaakt, die door Brussel is goedgekeurd. Overheden kunnen uit deze catalogus allerlei activiteiten kiezen met betrekking tot natuurbeheer, landschapsonderhoud, etc. om de agrariërs in te schakelen bij het behoud of de verbetering van de kwaliteit van het landelijk gebied. De landbouw kan die wel voortbrengen, maar de enige die voor boter bij de vis kan zorgen is in feite de overheid en niet het grote publiek. Kijk- en luistergeld heffen voor dit soort zaken is ongebruikelijk. Vreemd eigenlijk. De conclusie lijkt niet moeilijk. Wie producenten

SAMENVATTING

- Marktwerking in de landbouw is van meet af aan gebrekkig.
- Het kabinet wil een voortgaande liberalisering
- De Minister loopt teveel op één been waar er twee nodig zijn.

Dr. ir. Roel Jongeneel is senior onderzoeker bij het LEI en als universitair docent Landbouwpolitiek verbonden aan Wageningen Universiteit.

‘LANDBOUW IS BLIJZONDER. HET CULTIVEREN VAN GEWASSEN EN DOMESTICEREN VAN DIEREN WORDT AL VRIJ SNEL NA DE SCHEPPING GENOEMD. LANDBOUWBEOEFENING IS DAARMEE EEN VAN DE OUDSTE ECONOMISCHE ACTIVITEITEN.’

en consumenten niet aan de willekeur van weinig informatieve prijsfluctuaties wil blootstellen die voert een markt- en prijspolitiek. En wie zich wil verzekeren van agrarische publieke goederen en diensten, die zorgt ervoor dat er een stuk beloning wordt geregeld zodat het voor de landbouw ook loont om met de nieuwe maatschappelijke wensen rekening te houden.

BOEREN VOOR MORGEN: HUIS MET 3 PIJLERS

In *Boeren voor morgen* kiest de ChristenUnie op basis van een confrontatie van bijbelse en politieke uitgangspunten met recente ontwikkelingen voor een landbouwpolitiek die gebaseerd is op een fundament, met daarop drie pijlers, die het dak dragen. Het fundament bevat de randvoorwaarden waaraan de landbouw moet voldoen: moderne landbouw moet altijd duurzaam zijn en zich als rentmeester in Gods goede schepping gedragen.

De eerste pijler is die van de prijsondersteuning, waar nodig in combinatie met productiebeheersing. Prijzen moeten in lijn zijn met de kosten die behoren bij een duurzame productiewijze. Op de wereldmarkt, die vooral een restmarkt is, liggen de prijzen vaak lager (of hoger). Dat rechtvaardigt een corrigerend ingrijpen en (beperkte) algemene prijssteun. Ook kan er reden zijn overdreven grote prijsfluctuaties te dempen en een zekere prijsstabilisatie na te streven.

De tweede pijler bestaat uit toeslagen, bijvoorbeeld om landbouw in gebieden met natuurlijke (of bestuurlijke) handicaps te compenseren, of om kleine(re) gezinsbedrijven te ondersteunen. Daarbij kan men denken aan bedrijven in vaargebieden, berggebieden, of in natuurgebieden met daaruit voortvloeiende beperkingen in het landgebruik.

De derde pijler betreft betalingen voor groene en

blauwe diensten. Daarbij gaat het om een passende beloning voor (bovenminimale) prestaties die de landbouw levert, bijvoorbeeld in de vorm van een mooi landschap, het beheer van natuur, de opvang van water (bij grote neerslagpieken), etc.

DE HEALTH CHECK

Sinds de MacSharry-hervorming in 1992 zit het EU-landbouwbeleid op het spoor van het verminderen van de klassieke prijssteun en het vervangen daarvan door directe toeslagen (de bedrijfstoelage). Met de aanpassing in 2003 is besloten die toeslagen zoveel mogelijk los te koppelen van de productie. De achtergrond hiervan is de steun zo min mogelijk handelsverstorend te laten zijn. De meest recente hervorming, de zogenaamde Gezondheidscheck, trekt deze lijn door, en gaat het naar een volledige ontkoppeling toe. De directe toeslagen gaan geleidelijk omlaag en het geld dat daarmee wordt bespaard zet men in voor het plattelandsbeleid (modulatie, groene diensten).

Aan het ontvangen van toeslagen zijn overigens wel randvoorwaarden verbonden: boeren moeten aan een aantal minimumeisen met betrekking tot milieu, voedselveiligheid, dierenwelzijn en goede landbouwpraktijk voldoen en deze ook goed naleven (cross-compliance). De recente hervorming vereenvoudigt dit systeem wel wat (mede op basis van de recente ervaringen hiermee).

Voor de melkveehouders gaan er dingen veranderen omdat op termijn (in 2015) de melkquota worden afgeschaft. Daarmee komt dan de beperking van de productie te vervallen. Op weg naar die nieuwe wereld zonder productiebeheersing, heeft de Commissie besloten om jaarlijks de melkquota stapsgewijs met 1 procent uit te breiden. Via het verruimen van de productiebeperking wil men de quota geleidelijk uifaseren en de sector een ‘zachte landing’ geven. Men verwacht dat als gevolg hiervan de productie inderdaad zal gaan toenemen, terwijl de melkprijs zal gaan dalen (schattingen variëren tussen 5 en 20 procent prijsdaling). Voor Nederland verwacht men op termijn een relatief forse productietoename (schattingen variëren van 15 tot 25 procent). De productie in de EU als geheel zal veel minder toenemen.

DE HOUTSKOOLSCHETS

In de *Houtskoolschets Europees landbouwbeleid 2020* heeft het Kabinet in 2008 haar visie gegeven.

Men kiest voor drie doelen: 1) concurrentie en duurzaamheid, 2) instandhouding van maatschappelijk waardevolle gebieden en 3) levering van collectieve groene en blauwe diensten.

Volgens Minister Verburg kan een groot deel van de Nederlandse en Europese landbouw zonder inkomenssteun. Het Kabinet wil daarom voort op het liberaliseringspad: afbouw prijssteun en ook de bedrijfstoelagen lijken niet meer nodig, tenminste niet als instrument voor de inkomensondersteuning. Het Kabinet wil helemaal inzetten op de realisatie van maatschappelijke waarden zoals voedselveiligheid en voedselzekerheid, het in stand houden van het landschap en de zorg voor milieu en dierenwelzijn. Dat laatste lukt niet via de markt en dat wil de overheid daarom positief oppakken.

De Minister wil de prestaties die worden gevraagd belonen en dit financieren vanuit één Europees landbouw- en plattelandsfonds.

Er moeten goede instrumenten en plannen komen, waarbij ook de provincies een actieve rol krijgen. Het huidige bedrijfstoelagenstelsel wil men ‘ombouwen’ in de richting van marktgerichte beloningen “voor zichtbare realisatie en instandhouding van gewenste maatschappelijke waarden”.

INVESTEREN IN LANDELIJK GEBIED

Het bovenstaande betekent een verdere versterking van het plattelandsbeleid. Met de Wet Inrichting Landelijk Gebied en de uitvoering van Agenda Vitaal Platteland door het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) hebben sinds 2007 de provincies een belangrijke rol en verantwoordelijkheid gekregen voor de uitvoering van het plattelandsbeleid. Daarmee staan zij als regievoerders samen met andere partijen, zoals gemeenten, waterschappen en betrokken gebiedspartners, voor de taak inhoud te geven aan het gebiedsgerichte beleid en de praktische vertaling van de maatschappelijke waarden naar lokaal maatwerk. In die zin biedt het nieuwe landbouwbeleid allerlei kansen en mogelijkheden voor meer lokale partijen, zoals provincies, gemeenten en andere gebiedspartijen.

DUURZAME LANDBOUW

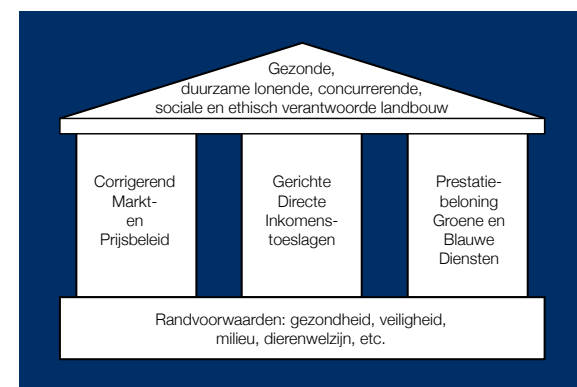
Evenals de ChristenUnie, benadrukt de Minister dat landbouw duurzaam moet zijn. Bovendien is wat het Kabinet aanduidt als ‘de realisatie van maatschappelijke waarden’ in lijn met de derde pijler

(beloning van groene diensten) uit Boeren voor morgen. Dat laatste spoor wordt ook in de Health Check van de Europese Commissie verder uitgebouwd. Wat het plattelandsbeleid betreft zullen er meer mogelijkheden komen. Die moeten we goed benutten en dat vraagt een actieve rol van provincies en agrariërs om elke regio ‘mooi’ te maken en te houden. De ChristenUnie heeft in Boeren voor morgen een goede visie op de architectuur van het landbouwbeleid neergezet, die aan actualiteit weinig heeft ingeboet. Maar wat betreft de visie op het plattelandsbeleid in de regio en hoe om te gaan met de nieuwe mogelijkheden (zoals gebiedscontracten, etc.) is verdere bezinning en visieversterking nodig. Nu dreigt een zekere fragmentarisering, waarbij men in de ene provincie weer heel anders insteekt dan in de andere.

LOPEN MET ÉÉN BEEN

Het kabinet heeft een eigenzinnige visie wat betreft het markt- en prijsbeleid. Daarvan roept men dat het overbodig en onhoudbaar is – eigenlijk zonder argumenten ter onderbouwing. Dit komt waarschijnlijk meer uit de koker van een, ook na voedsel- en kredietcrisis ‘onbetwijfeld’, ideologisch vrije marktgelooft. Zowel de ChristenUnie als ook de Europese Commissie kiezen voor een pijler van prijsbeleid en inkomensondersteuning. Voor de Minister kan de sector wel zonder. Die toeslagen bedragen per bedrijf gemiddeld zo’n 20.000 euro (circa eenderde van het inkomen). Sommige kleinere bedrijven zijn zelfs voor 75 procent van hun inkomen afhankelijk van de bedrijfstoelage. Als dat wegvalt zullen een flink aantal bedrijven in problemen komen. Als de Minister denkt dat dat niet zo is dan vergt dat op zijn minst uitleg. Nu ontbreekt dat. Ook het argument dat de bedrijfstoelage wordt ‘omgebouwd’ voldoet hier niet: beloning van groene diensten is iets heel anders dan inkomensondersteuning. Bovendien is volstrekt onduidelijk waarom wat er aan de ene kant wegvalt gelijk zou zijn aan datgene wat er aan de andere kant bij komt. Die broekzak-vestzak-suggestie wekt men wel, maar mist elke basis.

Als de landbouw het met de hoofdfunctie (voedsel) niet kan verdienen, valt ook het draagvlak voor ‘de nieuwe taken’ weg. De Minister loopt teveel op één been waar er twee nodig zijn. Dat lukt zelfs de ooievaar niet. ■

Basis en pijlers voor gezonde landbouw

De Reformatie van de landbouw

INTERVIEW MET NIKO KOFFEMAN, IDEOLOOG VAN DE PVDD

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Het idealisme van de Partij voor de Dieren spreekt tot de verbeelding. Er is een groot probleem rond duurzaamheid in het algemeen en dierenwelzijn in het bijzonder, en dat moet Nederland weten. Een radicale verandering van het systeem is nodig, een “ethisch reveil” zelfs. Uit verschillende documenten van de partij spreekt een urgentiebesef waar de ChristenUnie wat van kan leren. Maar welke gevolgen heeft zo’n revolutie voor boeren? Een gesprek met PvdD-senator en ideoloog Niko Koffeman. “Wij zijn een getuigenispartij.”

Hoezo bent u van de SP naar de PvdD overgestapt?

Van huis uit ben ik altijd erg bezig geweest met de bescherming van dier en milieu. Eerst als activist, later binnen het politieke veld bij de SP. In 1992 opperde ik al eens het idee van een dierenpartij. Toen de PvdD in 2006 2 zetels behaalde vroegen ze of ik geen bijdrage wilde leveren. Daar kon ik moeilijk nee tegen zeggen en ik ben actief gaan meedoen. Via de politiek kun je directer invloed uitoefenen op besluitvorming dan via een lobbygroep, je bepaalt mede de politieke agenda. Dat is hard nodig, want de zittende politiek richt zich vooral op korte termijn belangen.

U bent christen. Was de ChristenUnie voor u geen optie?

Veel ideeën van de ChristenUnie hebben zeker mijn sympathie, maar ik ben een voorstander van de scheiding tussen geloof en politiek. Er is duidelijk verwantschap, zoals de nadruk op rentmeesterschap en het opkomen voor kwetsbaren. Maar als het gaat om duurzaamheid en dierenwelzijn is het nu toch echt cruciaal om een stevig geluid te laten horen en niet te snel genoegen te nemen

met compromissen. Dat zie ik als gevaar bij de ChristenUnie momenteel. Enerzijds zit de partij door de regeringsdeelname op een plek waar ze kansen kan pakken, anderzijds is er een neiging tot pragmatisch optreden. Ik zou zeggen: sluit niet te snel compromissen! Nu gebeurt dat bijvoorbeeld te makkelijk rond de toestemming van genetisch gemanipuleerde gewassen. En ook naar aanleiding van het debat over de nertsenfokkerij heb ik mijn vraagtekens, omdat de Christenunie daar de uitkomst van het debat zal bepalen en in weerwil van eerdere beloften nog geen duidelijke positie heeft ingenomen.

Politiek is toch ook een zaak van dingen bereiken. Hoeveel oog heeft uw partij voor de realiteit?

De PvdD heeft inderdaad vaak afwijkende standpunten en heeft daardoor minder directe invloed in de besluitvorming. We zijn soms een roepende in de woestijn. Maar we zijn dan ook een getuigenispartij.

Sorry? Een getuigenispartij?

Jazeker, er is een fundamentele verandering nodig, een beschavingsoffensief. Het economisch systeem moet radicaal veranderen, ook christenen zullen dat moeten inzien. Als je ziet hoe we met dieren omgaan, ook in de landbouwsector, dan is dat bedroevend.

Hoe is dat zo gekomen?

De wortel van alle kwaad is de hebzucht. We hebben genoeg, maar we willen meer. Deze aarde levert genoeg om dertig miljard mensen te voeden, maar over vijftig jaar hebben we toch een tweede aardbol nodig. Dan is er toch iets fundamenteel

Drs. Niko Koffeman (Maassluis, 12 mei 1958) is sinds 2007 lid van de Eerste Kamer voor de Partij voor de Dieren. Hij was jarenlang een belangrijk adviseur van de SP en dierenactivist. In 2002 was hij betrokken bij de oprichting van de PvdD. Vanaf 2006 is Koffeman voorzitter van het wetenschappelijk bureau van de Partij voor de Dieren.

fout in de manier waarop we bezig zijn! De huidige crises vinden hun oorsprong in de menselijke behoefte aan meer. We moeten die behoefte inperken en opkomen voor dat wat niet weerbaar is.

Hoe wilt u die veranderingen concreet vormgeven? Gaat een radicale omslag niet ten koste van de boeren in Nederland?

De omslag naar een biologisch, duurzaam systeem zal zeker fricties en groeistuipen met zich meebrengen. Maar wij willen ondernemers op geen enkele wijze benadelen. We zullen juist opkomen voor boeren, bijvoorbeeld door ze tijdens de overgang naar de nieuwe ordening te compenseren. Let wel: momenteel stoppen er vijftig agrarische gezinsbedrijven per week en dat komt vooral door tientallen jaren CDA-beleid. Deze bedrijven worden welbewust geslachttofferd aan megalomaan denken, waarin economische korte-termijn-belangen doorslaggevend zijn.

Hoe redden we dergelijke gezinsbedrijven?

We moeten toe naar hogere – dus normale – prijzen, uiteraard gekoppeld aan een verantwoorde productiewijze. Besef dat de prijs van een ei al zestig jaar hetzelfde is! Voor een ei moeten we bereid zijn een euro te betalen. Dat kan door de binding tussen consument en productieproces te vergroten. Door het project ‘adopteer een kip’ blijken mensen bereid om drie keer zoveel te betalen. Er wordt op een andere manier een appel gedaan op hun verantwoordelijkheidsbesef.

U heeft hoop op verandering.

Uiteindelijk is aan loodhoudende benzine ook een einde gekomen, door prijsbeleid van de overheid. Het kan dus wel, als de politieke wil er maar is. De overheid is nu nogal selectief in gedragssturing. Kinderarbeid werd ook eens verboden. Durf te geloven in verandering!

We hebben ons in een systeem laten persen dat een enorm nadeel berokkent aan met name komende generaties. We geven nu 12% van ons inkomen uit aan voedsel tegenover 30% in de jaren '70. Als we daar nu 16% van maken dan kan de hele Nederlandse landbouw biologisch produceren.

Wat vindt u in dit licht van het landbouwbeleid van het huidige kabinet?

Heel slecht, de lijn van vorige kabinetten is helaas

doorgezet. Er is niets gedaan aan kwaliteitsverbetering. Minister Verburg ridiculiseert alles wat naar verbetering neigt. Het draait bij haar allemaal om efficiency en megalomaan denken. Men wil de Chinezen aan ons varkensvlees krijgen! Die industrie is buitengewoon milieuonvriendelijk voor Nederland. We importeren enorme hoeveelheden veevoer, we exporten veel vlees, en we blijven zitten met de rommel, zei Cees Veerman toen hij geen minister meer was. Met rentmeesterschap heeft het weinig te maken. We kunnen ons er beter voor inzetten om met biologische landbouw voorloper te worden in Europa. Dat is ook economisch verstandig, want als het gaat om marginale productie zullen we het nooit van landen als Polen gaan winnen.

Maar de Nederlandse overheid is toch ook grotendeels afhankelijk van een internationale context, zoals de Europese Unie?

De EU is de schaamlap voor Nederlands beleid. Toen de EU toestond dat varkens op een akelige manier mochten worden vergast, stond Nederland voorop om dat toe te passen hoewel het hier eerder wettelijk verboden was.

Wanneer vindt u het optreden van de PvdD een succes?

Dat vind ik nu al. Andere partijen nemen nu al veel van ons over. Maar we moeten doorgaan in onze rol als aanjager, andere partijen accenten laten leggen op duurzaamheid. Uiteindelijk ben ik helemaal tevreden als we onszelf overbodig maken en de partij kunnen opheffen. ■

Landbouw en natuur

**BRENGT DE KREDIETCRISIS ZE
WEER DICHTER BIJ ELKAAR?**

DOOR HENK BOXUM

De landbouwsector anno 2009 kent vele uitdagingen. De sector moet antwoorden vinden op het verdwijnen van het melkquotum, ze moet toekomstige marktontwikkelingen weten in te schatten, ze moet zien om te gaan met de re-allocatie van melk binnen de EU, en – meer op de Nederlandse specifieke situatie toegespitst – ze moet leren omgaan met de functiewijziging van landbouw naar nieuwe natuur, de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en zaken als dierenwelzijn en milieubeleid. Ik wil met name inzoomen op de relatie tussen landbouw en natuur.

EHS: NATUURGEBIEDEN VERBINDEN

Via de aanwijzing van EHS-gebieden heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij (LNV) een netwerk van gebieden in Nederland benoemd waarbinnen de natuur de voorrang heeft. Bedoeling van de EHS is om de natuurgebieden te vergroten en met elkaar te verbinden, zodat planten en dieren zich makkelijker verspreiden over meer gebieden. Grotere natuurgebieden zijn gevarieerder en er kunnen meer soorten planten en dieren leven. Naast

de bestaande EHS (volgens het Natuurbeleidsplan 1990 toen zo'n 453.500 ha) moet via (robuuste) verbindingzones 27000 ha nieuwe natuur ontstaan. Het oplossen van 200 knelpunten voor flora- en faunapassages uiterlijk in 2018 maakt, dat dan een totaal van 728.500 ha als EHS gebied zijn verworven, ingericht en beheerd! Binnen deze EHS-gebieden liggen twintig Nationale Parken van zo'n 123.000 ha.¹

DE PRAKTIJK

Dit betekent in de praktijk van alledag dat gemeenten, provincies en het rijk zelf bezig zijn – vaak via landinrichtingsprojecten of reconstructiegebieden of rijksprojecten – om agrarische gronden te verwerken. En daarna in te richten en vervolgens te laten beheren. In het dichtbevolkte Nederland betekent dit ook direct dat landbouwgronden naast natuurgebieden (komen te) liggen. En... dat vele economische activiteiten naast landbouw – zoals recreatie en toerisme, bedrijfsterreinen en infrastructurele projecten – direct onder de invloedssfeer komen van de nabij gelegen natuurgebieden. Een andere ontwikkeling is dat steeds meer hectares door Staatsbosbeheer (SBB), Natuurmonumenten (NM) of Landgoed organisaties moeten worden beheerd.

Henk Boxum is wethouder ChristenUnie Steenwijkerland, met in zijn portefeuille onder meer Natuur & Landschap, Vitaal Platteland.

VOORBEELD: DE WEERRIBBEN-WIEDEN

Daar ligt een groot probleem op de loer: de basale vraag kan worden gesteld of onze nationale parken, landschappen en natuurgebieden – die juist de biodiversiteit moeten waarborgen – voldoende beheerd worden. Bijvoorbeeld het prachtig riet- en cultuurgebied de Weerribben-Wieden in de kop van Overijssel, gemeente Steenwijkerland. Dit is met een totaal van zo'n 12.000 ha momenteel het grootste wetland-gebied van Europa. Door SBB en NM is in 2008 berekend dat we daar structureel € 2.000.000 tekortkomen aan onderhoud en beheer. Dit heeft drie gevolgen:

1. het (riet)verlandings-proces stagneert,
2. sense of urgency-status volgens Natura 2000-normen voor beide gebieden, en
3. noodzakelijke maatschappelijke investeringen via de landinrichting voor boerderijverplaatsingen!

Gelukkig kon de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie – via een breed gedragen amendement van Ernst Cramer – daar een eerste oplossing voor aandragen door een verhoging van het LNV-budget voor dit gebied in 2009 van € 3.000.000 te bewerkstelligen.

NATURA 2000

Natura 2000 is voor de agrarische sector nog scherper gaan leven voor mogelijke toekomstige uitbreidingsproblemen. Door de stikstofdeken (achtergronddepositie ammoniak) in Nederland lijken ontwikkelingen voor agrarische bedrijven binnen een straal van 3 kilometer niet meer mogelijk gezien de vogel- en habitatrichtlijnen. Het huidige Natura 2000-beleid belooft zelfs niet meer een vertrekende boer uit een natuurontwikkelingsgebied naar een plaats op 850 meter afstand van een natuurgebied! En dit zonder uitbreiding van aantallen koeien en jongvee maar wel met een teruggang van 80 mol stikstof naar 5 mol stikstof per hectare... De verplaatsing loopt vast vanwege de natuurbeschermingswet. Die schrijft namelijk voor dat er geen significante negatieve effecten mogen zijn van de nieuwe activiteit op het nabijgelegen natuurgebied. En laat dit nu net aan de orde (kunnen) zijn. Een plus van 2 á 3 % negatief. En dat is – volgens de uitspraken van de Raad van State – significant: want het is meer dan 0!

De nieuwe activiteit heeft een – zeer gering - negatief effect op het nabij gelegen natuurgebied met als gevolg dat er geen vergunning kan worden afgege-

ven volgens de NB '98. Er kan dus worden gebouwd maar het gebruik wordt geweigerd vanwege NB-wetgeving.

CHRISTENUNIE: KWALITEIT LANDSCHAP

De ChristenUnie heeft het volgende in het beleidsplan staan: ze stelt dat uit het oogpunt van biodiversiteit, landschapsschoon en cultuurhistorie de overheid een krachtige impuls behoort te geven aan de instandhouding en versterking van de kwaliteit van het landschap. Enerzijds via haar ruimtelijk beleid, anderzijds door eigenaren en beheerders van het landelijk gebied financieel in staat te stellen de noodzakelijke zorg voor dit landschap voor hun rekening te nemen.

En binnen de EHS: schakel boeren zoveel mogelijk in bij het beheer van die natuur en van het landschap. En geef ze daarvoor een passende beloning. Die passende beloning is voor de riettelers in ons gebied actueel en onderdeel van noodzakelijke verhoging van beheerskosten door LNV. Agrarisch en particulier natuurbeheer is daarbij noodzakelijk: het zal ongetwijfeld ook economische kansen geven voor ondernemers in deze crisistijden. Zeker nu de Europese Commissie akkoord is met de subsidieregeling natuurbeheer: een belastingvrij inkomensstroompje voor natuurbeheerders (lees: riettelers en agrarische ondernemers).

MOGELIJKHEDEN VOOR ONDERNEMERSCHAP

En daar liggen ook de kansen voor de landbouwsector: extra investeringsimpulsen van rijk, provincie en gemeente moeten ook de agrarische sector in ons gebied – maar Nederland breed! – meer mogelijkheden geven voor ondernemerschap: investeren in de natuur door en voor de agrarische sector loont!

En dat had de ChristenUnie-fractie ontzettend goed door gezien hun amendement op de LNV-begroting 2009 om extra middelen voor onderhoud en beheer ten gunste van beide natuurgebieden. Zodat ondernemers in 2009 extra werk kunnen aannemen en uitvoeren.

Hoezo ChristenUnie een conservatieve partij!? ■

EINDNOOT

¹ Voortgangsrapportage groot project EHS 2007 van LNV

Balans tussen ecologie en economie

DOOR ERNST CRAMER EN RITA KLAPWIJK

Een kleine greep uit brieven, telefoontjes en gesprekken van de afgelopen maanden over de koers van de ChristenUnie op landbouw- en natuurgebied: te veel nadruk op natuur, alleen maar oog voor de boeren, onrealistische lucht-fietserij, onzichtbaar, pragmatisch. Waar komt deze diversiteit aan kwalificaties vandaan? De reacties schetsen tegelijk de moeilijke maar ook bevoorrechte positie van de ChristenUnie in de Tweede Kamer. De ChristenUnie is niet zomaar in te delen in links of rechts, in boerenpartij of dierenmilieupartij. Kan het beleid van de ChristenUnie in de Tweede Kamer tegelijk boervriendelijk en milieu- en natuurvriendelijk, tegelijk pragmatisch en principieel zijn? Met enige bescheidenheid: ja, dat kan en het is ook onze wens.

Dat is niet altijd makkelijk. De nuance zoeken is nu eenmaal een ingewikkelder opgave dan de belangen van één kant of één partij behartigen. Nuances zijn niet aantrekkelijk voor journalisten: zwart of wit springt meer van de pagina dan grijs. Toch is dit wel de lijn waar we vol overtuiging voor kiezen, en waar we steeds weer goede mogelijkheden voor zien. Aan de hand van een aantal actuele discussies schetsen we hoe de ChristenUnie de balans zoekt tussen ecologie en economie.

NATUUR VS. ONDERNEMEN?

Net als andere landen van de Europese Unie heeft Nederland een aantal gebieden aangewezen met voor Europa bijzondere natuur, de zogenaamde Natura2000-gebieden. Natuurgebieden die het waard zijn om behouden te blijven, voor ons eigen welzijn, voor generaties die na ons komen, en voor

behoud van biodiversiteit. Voor deze gebieden geldt een aantal doelstellingen, per gebied verschillend. Om deze doelstellingen te kunnen realiseren worden per gebied beheerplannen opgesteld door betrokken partijen. Dat kunnen recreatieondernemers zijn, natuurorganisaties, agrariërs, gemeenten. Deze beheerplannen moeten duidelijkheid bieden over wat wel en niet kan in het gebied om de doelstellingen te halen.

Natura2000 begint echter steeds meer symbool te staan voor natuur die de kansen van ondernemers in Nederland vergaand inperkt. Er is bijvoorbeeld onduidelijkheid over de toekomst van bedrijven. Vergunningen worden niet verleend. Ook is er onduidelijkheid over de juridische houdbaarheid van beheerplannen, waar alle partijen nu zo hard aan werken. Natuur en ondernemerschap komen hierdoor onnodig tegenover elkaar te staan, met als gevolg dat het wantrouwen tussen partijen toeneemt en draagvlak voor het natuurbeleid vermindert.

EEN VALSE TEGENSTELLING

Hier komt de ChristenUnie-visie goed van pas: zoeken naar manieren boer en milieu beide tot hun recht komen. Dat kan met deze uitgangspunten: (1) natuur en landbouw kunnen elkaar versterken; (2) voor betrokkenen is duidelijkheid een vereiste; (3) natuur is niet gratis.

Een Natura2000-gebied kan inderdaad beperkingen met zich meebrengen. Dat is niet meer dan logisch. Natuur is een zachte waarde, die vaak onderaan het afwegingenlijstje bungelt. Ruimte voor stad, recreatie, landbouw, wegenbouw of bedrijven-terreinen gaat vaak voor. Het is dus belangrijk om natuur regelmatig expliciet naar voren te schuiven en doelstellingen te formuleren. Maar dat betekent niet dat waar natuur voorrang krijgt, de landbouw ineens het nakijken heeft. Landbouw en natuur zijn niet per definitie elkaars concurrenten, maar hebben een gezamenlijk belang. Weidegrond is een ideale plek voor vogels om te fourageren, en draagt er zo aan bij dat we kunnen genieten van de vele mooie vogels die Nederland overkomen. Natuur naast landbouwgrond draagt bij aan aantrekkelijkheid van het gebied en biedt nieuwe kansen voor verbreding van bedrijven met recreatie, zorgtaken

of boerderijwinkel. Voor het onderhoud van het natuurgebied is de inzet van boeren van groot belang. De kosten zouden enorm zijn als het onderhoud op een andere manier geregeld moest worden. Het is dus niet nodig om te kiezen voor landbouw of voor natuur, het gaat erom dat we kiezen om beide zo goed mogelijk te laten samengaan.

BELEMMERING

Grote belemmering is echter dat boeren in de omgeving van Natura2000-gebieden in onzekerheid verkeren over de toekomst van hun bedrijf. Bestuurders zijn er huiverig voor om duidelijkheid te geven over de mogelijkheden van bedrijven, bang voor beloftes die niet waargemaakt kunnen worden. Dat kan natuurlijk niet. Bestuurders moeten werk maken van ecologische kennisopbouw van hun gebied. Met de ecologische kennis in de hand staan bestuurders en bedrijven sterk in het traject van vergunningverlening.

De beheerplannen spelen hier een belangrijke rol. Die bepalen wat de ruimte is rondom het gebied, en hoe de bestaande bedrijven in dit plaatje passen. Dan is het overigens wel van belang dat al diegenen die met zoveel energie werken aan de totstandkoming van deze beheerplannen zekerheid hebben over de afspraken die ze daarin maken. Omdat we het belang zien van de beheerplannen hebben we keer op keer gevraagd om juridische houdbaarheid van deze plannen, zodat inspanningen niet voor

niets zijn. Na lang aandringen lijkt minister Verburg dit nu op te pakken.

SOORTEN BOEREN

We vinden het ook van belang dat er voor ieder type boer ruimte is. Sommige boeren gaan graag in hetzelfde gebied op een iets andere manier door, andere boeren gaan het liefst door op oude wijze en willen graag groeien in omvang. Beide typen boer moeten we kansen bieden. Dat kan op verschillende manieren. Voor de boer die binnen de nieuwe beperkingen op een andere manier kan boeren, en andere taken op zich neemt moet er ruime financiële compensatie zijn. Zijn aanwezigheid bij dat natuurgebied heeft immers waarde. Voor de 'gewone' boer kan toepassing van nieuwe technieken een oplossing zijn, omdat negatieve effecten van zijn bedrijf voor de natuur vermindert kunnen worden. Wanneer dit geen optie is, en

SAMENVATTING

- Overheidsbeleid kan tegelijk boervriendelijk en natuurvriendelijk zijn.
- Verschillende voorbeelden tonen dat aan.
- Dit past ook bij rentmeesterschap.

Ernst Cramer is Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie, **Rita Klapwijk** is medewerker van de Tweede Kamerfractie.

Column

Kredietcrisis?

verplaatsing de enige mogelijkheid is, dan moet de overheid dat proactief oppakken met een compensatie die het mogelijk maakt om elders een nieuwe start te maken.

DIERENWELZIJN EN VEEHOUDERS

Ook dierenwelzijn is een onderwerp dat vraagt om een ChristenUnie-insteek. Dierenwelzijn lijkt op het eerste gezicht geen ingewikkeld onderwerp: wanneer het welzijn te verbeteren is, moeten we dat zeker niet laten. Toch is ook op dit onderwerp vaak de scheidslijn tussen links en rechts, tussen boeren of dierenliefhebbers te zien. Een belangrijk argument in deze discussie is de mogelijke verslechtering van de concurrentiepositie van de Nederlandse veehouder door hogere kosten of verplaatsing naar het buitenland, waar de omstandigheden vaak minder goed zijn.

Verbetering van dierenwelzijn brengt inderdaad kosten met zich mee omdat men stallen moet aanpassen. Toch hoeven verbetering van het dierenwelzijn en kansen voor de veehouder niet lijnrecht tegenover elkaar te staan.

BATTERIJHUISVESTING

In ons verkiezingsprogramma spreken we ons uit voor afschaffing van de batterijhuisvesting, inclusief de zogenaamde verrijkte kooi, een wat groter alternatief. Toen er een motie werd ingediend die het verbod op kooihuisvesting uitsprak stemden wij voor. Uit onderzoek bleek echter dat uitvoer van deze motie de nekslag zou zijn voor een belangrijk deel van de sector. Er zouden alleen nog maar scharreleieren worden geproduceerd, en daar bleek nog onvoldoende vraag naar te zijn. De prijzen zouden flink dalen, wat verlies van inkomen betekent voor ondernemers die al scharreleieren produceren, en weinig perspectief voor nieuwe omschakelaars.

Afschaffen van de kooihuisvesting bleek dus eigenlijk niet goed mogelijk. Wij hebben ons hier niet bij neergelegd maar probeerden perspectief voor (gezins)bedrijven te combineren met een verbetering van het dierenwelzijn. Die mogelijkheid bleek er te zijn door aan te sluiten op de minimumnormen voor huisvesting in Duitsland, de belangrijkste afzetmarkt voor Nederlandse eieren. Introductie in Nederland van deze Duitse minimumnormen betekent een behoorlijke verbetering van het dierenwelzijn en tegelijk behoud van afzetmogelijkheden. We hebben

hiermee niet onze idealen voor het welzijn van de kip bereikt, maar met behoud van kansen voor de sector wel een aanzienlijke verbetering van het welzijn gerealiseerd. Op dat moment het best haalbare.

EHS: NATUUR MAG WAT KOSTEN

Lang geleden hebben we in Nederland gekozen voor het inrichten van een Ecologische Hoofdstructuur: een aaneengesloten ‘strook’ natuur door Nederland. Deze EHS valt voor een belangrijk deel samen met de Natura2000-gebieden. De inrichting van deze EHS loopt achter op schema en daar maken wij ons zorgen over. We blijven pleiten voor realisatie van de EHS, maar dan wel een robuuste EHS waarvoor we bereid zijn te betalen. Natuur mag in Nederland nooit veel kosten, ook al levert het ons veel op. Genieten van landschap draagt bij aan ons welzijn en een huis in de buurt van mooie natuur is meer waard. Helaas vertaalt dat zich vaak niet in de prijs die de overheid wil betalen voor grond bestemd voor natuur. Een boer die moet wijken voor groen is vaak veel slechter af dan de boer die moet wijken voor stadsuitbreiding, voor rood. Terwijl het wel de wens van de stadse mens is om dichterbij de natuur te leven, te kunnen proeven van dat prachtige agrarische cultuurlandschap, daar te recreëren of weer op krachten te komen. Wat ons betreft kan er daarom niet zoveel verschil zitten tussen grondaankopen voor groen en grondaankopen voor rood. Daar ligt een flinke uitdaging voor de overheid: bereid zijn meer te betalen voor grond die wordt aangekocht voor natuur, en te zoeken naar mogelijkheden om burgers die genieten van het groen in hun omgeving mee te laten betalen aan de aankoop en het onderhoud.

RENTMEESTERSCHAP

Zo blijkt, idealisme en pragmatisme kunnen goed samengaan, juist als je als partij rentmeesterschap hoog in het vaandel hebt. Rentmeesterschap vraagt van ons om recht te doen aan de ondernemer en recht te doen aan natuur en dierenwelzijn. Het één kan niet zonder het ander. Het is daarom onze uitdaging om wegen te zoeken en te bewandelen waarin de belangen van de ondernemer, het dier, ons landschap en de natuur goed tot hun recht komen en we zo kunnen werken aan een duurzame samenleving. ■

DOOR TIM VREUGDENHIL, THEOLOOG EN PREDIKANT VAN STADSHARTKERK AMSTELVEEN

Momenten van crisis heeft de wereldgeschiedenis genoeg gekend. Een crisis heeft nadelen voor velen – daarom wordt ze ook crisis genoemd. Tegelijk stimuleert een crisis het denken en het publieke debat, en dat lijkt me een voordeel. De christelijke kerk heeft haar beste theologische inzichten in crisistijd ontwikkeld. De val van Rome heeft ons de grootse gedachten van Augustinus opgeleverd. Wat Karl Barth heeft betekend voor het nieuwe elan van kerk en theologie is ontstaan tegen de achtergrond van en in confrontatie met twee wereldoorlogen. Sommige ‘crisis-watchers’ hopen op een Nederland dat sterker uit de kredietcrisis komt. Wat zou dat voor christelijke politiek en theologie kunnen betekenen? Twee voorzetten.

EEN EIGEN LEVEN

Ten eerste kunnen christenen – meer nog dan anderen – vanuit hun bronnen ‘de economie’ steeds opnieuw ontmythologiseren. Wat Paulus in het Nieuwe Testament schrijft over geld als de wortel van alle kwaad was altijd al relevant, maar krijgt nu nieuwe plausibiliteit – zeker voor wie de moeite neemt om na te gaan wat Paulus verder allemaal schrijft over economische zaken. Waar Athene verbazend godsdienstig was, is het moderne Westen verbazend op geld gesteld. Paulus zou het ongetwijfeld met zijn bekende combinatie van milde ironie en scherpe analyse becommentariëren. Wat is het geld en wat is de economie een eigen leven gaan leiden in onze cultuur! Eerst figuurlijk en daarna ook letterlijk: de reële economie blijkt secundair te zijn ten opzichte van de financiële. Natuurlijk is dat voer voor economen. Maar er zit net zo goed een levensbeschouwelijk aspect aan. De economie is er voor de mens, zou Jezus zeggen – en een Duitse politicus zei dat letterlijk zo in een plenair debat in de Bondsdag. De kredietcrisis is een waarschuwing en een aanmoediging tegelijk: als de mens gaat bestaan voor de economie valt vroeg of laat alles in duigen. Trouwens, het grote reddingsplan van God betrof geen banken maar vooral mensen. Daar begint het.

ECONOMISCH GEK DOEN

Ten tweede zouden christenen – meer nog dan anderen – vanuit hun eigen bronnen inspiratie kunnen opdoen om met de regelmaat van de kalender ‘economisch gek te doen’, zoals dit in de bijbel onder andere tot uitdrukking komt in de wetgeving rond sabbatsjaar en jubeljaar. Natuurlijk is de Mozaïsche wetgeving niet één op één toepasbaar in onze werkelijkheid, net zo min als de Bergrede van Jezus. Maar om nu te doen alsof Jezus en Mozes niets met onze realiteit van doen hebben, is weer het andere uiterste. Het komt in een tijd zoals de huidige weer binnen de horizon dat de economie met een daverende knal tot stilstand zou kunnen komen, waarna alles weer helemaal opnieuw zou beginnen. Omdat voor christenen zelfs in dat (zeer ernstige) geval niet de wereld vergaat, brengen zij onder alle omstandigheden – in goede en minder goede tijden - graag een klein schokeffect teweeg: wat is er mis mee om soms (resterende) schulden kwijt te schelden, om de bonus (als die te verdelen valt) eerder aan de laagstbetaalden uit te keren dan aan de top en om de in de christelijke traditie vaak gehanteerde renteloze lening opnieuw in ere te herstellen?

“Velen willen almaar meer bezit, maar de rechtvaardige geeft, hij houdt niets voor zichzelf” (*Spreuken* 21,26). Christenen horen volgens de bijbel niet bij de ‘velen’. Zij volgen Jezus, die rechtvaardig was en niets voor zichzelf hield. Waar wachten we eigenlijk nog op?

Nonpublic reasons en de koopzondag

DOOR MARK REIJMAN

André Rouvoet en Herman Philipse discussieerden afgelopen zomer over de vraag welk type argumenten men mag gebruiken in het politieke debat. In dit artikel betwijfel ik het nut van het onderscheid tussen public en nonpublic reasons en laat ik met behulp van de discussie rond koopzondagen zien dat public reasons ook gebruikt kunnen worden in een discussie waarin non-public reasons centraal staan.

Minister Rouvoet meende tijdens het debat over embryoselectie dat de ChristenUnie niet zozeer vanwege haar standpunt werd bekritiseerd, als wel vanwege de achterliggende motivatie. Die motivatie was natuurlijk religieus, Rouvoet meent immers dat hij zijn geloof niet op het nachtkastje kan laten liggen als hij naar Den Haag vertrekt.¹ Daarop ontstond een discussie over de vraag welke motivaties geoorloofd zijn in het politieke debat. Hoogleraar en atheïst Herman Philipse meent dat Rouvoet en de ChristenUnie voor een dilemma staan. Zij kunnen hun argumenten in de vorm van public reason gieten, een universele taal welke toegankelijk is voor alle deelnemers aan het debat, of zij kunnen hun "echte" beweegredenen geven, welke religieus van aard zijn en dus voor sommigen "onverstaanbaar" zijn. Philipse meent dat dit dilemma voor de ChristenUnie met betrekking tot embryoselectie onoplosbaar is, maar prefereert public reason niettemin boven "particulier-sectarische morele opvattingen".² Geert Jan Spijker, medewerker van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, meent daarentegen dat openheid over zinbronnen van belang is in het democratische debat.³

VERHULLEND ARGUMENTEREN

Indien politieke opvattingen direct voortkomen uit geloofsovertuigingen kan men slechts volledig aanspreekbaar zijn op de eerste door ook openheid te geven over de laatste. Openheid van zinbronnen is een oprechte, maar ook kwetsbare opstelling. Men stelt immers zijn meest heilige en dierbare gevoelens bloot aan de rigoureuze kritiek van de publieke opinie. Het gevaar daarbij gekwetst te worden is zeer reëel. Mensen tegen deze beledigingen beschermen is onwenselijk omdat dat het beschermen van religies en ideologieën tegen kritiek impliceert, wat vrij debat, maatschappelijke vooruitgang en verspreiding van kennis belemmert. Vaker nog blijkt bescherming tegen belediging feitelijk onmogelijk. Beledigingen zijn de noodzakelijke prijs die we betalen voor een open en vrije samenleving. Mensen die niet bereid zijn die prijs te betalen, laten zich soms verleiden tot verullend argumenteren. Verullend argumenteren laat zich omschrijven als het gebruiken van meer geaccepteerde argumenten (public reasons), terwijl "(over)duidelijk ander-soortige overwegingen doorslaggevend of belangrijker zijn" (nonpublic reasons).⁴

Het doel van public reason is het bereiken van compromissen door middel van het uitwisselen van argumenten. Een compromis heeft meer kans van slagen indien deelnemers inzicht in elkaars werkelijke drijfveren hebben. Verullend argumenteren verbergt juist de werkelijke drijfveren en maakt het bereiken van een compromis dus moeilijker. Public reason eist dat argumenten worden gebruikt die voor iedereen begrijpelijk en acceptabel zijn omdat ze voldoen aan elementaire voorwaarden als logica, consistentie, feitelijkheid, gemeenschappelijke waarden en non-controversialiteit. Maar deze voorwaarden en de angst om beledigd te worden motiveren mensen juist om zich van verullende

argumenten te bedienen. Het bereiken van compromissen wordt moeilijker omdat de daadwerkelijke motivatie buiten beeld blijft. Ik kom daarmee tot de paradoxale conclusie dat de eis van public reason zichzelf in de voet schiet en dat men het doel van public reason beter kan bereiken door tevens non-public reasons tot het politieke debat toe te laten.

PUBLIC EN NONPUBLIC REASON

Naast de vraag of men nonpublic reasons zou moeten toelaten tot het politieke debat kan men ook de vraag stellen of het onderscheid überhaupt nut heeft. Nonpublic reasons zijn volgens de liberale filosoof John Rawls particuliere, religieuze, morele en filosofische doctrines die niet door de gehele gemeenschap gedeeld worden. Doch vrijwel elke opvatting is tot een bepaalde doctrine te herleiden waarover de gemeenschap van mening verschilt. Zouden nonpublic reasons de kans krijgen zich te bewijzen in het politieke debat, dan kunnen zij na verloop van tijd public reason worden. De grens tussen public en nonpublic reasons lijkt poreus en ontkent de menselijke feilbaarheid, terwijl een volledig vrij debat de dynamiek ontkend waardoor tot nog toe elk tijdperk haar eigen public en nonpublic reasons heeft gekend. Het onderscheid laat de nonpublic reasons van morgen

tot het debat van vandaag toe, terwijl het de public reasons van morgen verbiedt.

Er kan en er mag geen centrale autoriteit bestaan die voor de samenleving bepaald welke argumenten toelaatbaar zijn omdat dit het vrije debat belemmert en daarmee de vooruitgang. Men zou alle argumenten toe moeten laten tot het debat. Vervolgens kunnen alle deelnemers aan het debat voor zichzelf uitmaken in welke mate een argument hen overtuigt. De ChristenUnie kan dan ook niet klagen als haar religieuze redenen in het publieke debat worden gewogen en te licht worden bevonden door een democratische meerderheid. Net zo min als controversiële argumenten over seksualiteit, etniciteit, cultuur of geslacht moeten worden verbannen, geldt dat ook voor religieuze argumenten. Dat betekent overigens niet dat religieuze opvattingen plotseling salonfähig zijn geworden. Het is een misvatting te denken dat het onderscheid tussen public reasons en nonpublic reasons gelijk te stellen is aan het onderscheid tussen goede en slechte argumenten. Het onderscheid in stand houden of afschaffen maakt een politiek debat dan ook niet per definitie beter. Zoals elk verbod op een overtuiging, elimineert het vermijden van nonpublic reasons niet de opvatting

‘BELEDIGINGEN ZIJN DE NOODZAKELIJKE PRIJS DIE WE
BETALEN VOOR EEN OPEN EN VRIJE SAMENLEVING. MENSEN
DIE NIET BEREID ZIJN DIE PRIJS TE BETALEN, LATEN ZICH
SOMS VERLEIDEN TOT VERHULLEND ARGUMENTEREN.’

zelf, maar enkel de zichtbaarheid ervan en constitu-
eert daarmee een schijnoplossing. Nonpublic rea-
sons zullen een effect blijven hebben in het publieke
debat door middel van verhullend argumenteren;
men zal enkel tussen de regels door moeten lezen,
wat de transparantie van het debat niet ten goede
komt. Ik kom daarmee tot de conclusie dat een
onderscheid tussen public en nonpublic reasons
zonder goede redenen of voordelen een beperking
op de vrijheid van meningsuiting vormt en het debat
vertoebelt.

KOOPZONDAGEN

Ik zal met behulp van de discussie rond koop-
zondagen proberen bovenstaande conclusie
te verduidelijken. SP, SGP en ChristenUnie zijn
voorzitter van beperking of striktere handhaving
van het koopzondagenbeleid met betrekking tot het
toeristische regime. De drijfveren van deze partijen
verschillen en het getuigt van intellectuele eerlijk-
heid om dat te erkennen. Dat kan alleen indien men
public en nonpublic reasons in het debat toestaat.
De ChristenUnie kan weliswaar net als de SP
belangen van werknemers en kleine zelfstandigen
beschermenswaardig vinden, maar door zich tot
deze motivatie te beperken zou zij zich schuldig
maken aan “verhullend argumenteren”. Er zijn im-
mers (over)duidelijk andersoortige overwegingen
die doorslaggevend of belangrijker zijn voor de
ChristenUnie, in casu de bescherming van de zon-
dagrust. Als Rouvoet zegt “wij handhaven slechts,
uit een zeer sociaal motief, de winkeltijdenwet die
eind jaren negentig door D66 en VVD gemaakt is”⁵
is dat een vorm van verhullend argumenteren om-
dat hij zijn werkelijke zinbronnen – in tegenstelling
tot zijn bijdrage aan het debat over de embryowet in

SAMENVATTING

- Het is het beste om alle argumenten toe te laten
tot het debat, ook nonpublic reasons.
- Het voorbeeld van de koopzondagen toont dat
aan.
- Het kennen van iemands werkelijke motivatie
geeft de mogelijkheid compromissen te ontdek-
ken.

Mr.drs. Mark Reijman BA publiceert als freelancer
over politiek, recht, economie, filosofie en libera-
lisme.

2001, waarin hij naar Psalm 139 verwijst – probeert
te verbergen.

COMPROMISSEN ONTDEKKEN

Het kennen van de werkelijke motivatie geeft de
mogelijkheid compromissen te ontdekken. Een
compromis waarbij winkels zes dagen per week
open zijn, maar eigenaren zelf mogen kiezen
welke dag zij gesloten blijven zou tegemoet
kunnen komen aan de wensen van de SP en
zou de eigenaren tegelijk meer economische
vrijheid gunnen. Indien de ChristenUnie in het
debat enkel het “sociale motief” had aangevoerd,
zou zij zich in allerlei bochten moeten wringen
om te beredeneren waarom het voorgestelde
compromis niet praktisch uitvoerbaar is of dat
het sociale motief enkel recht wordt gedaan bij
een collectieve sluitingsdag op zondag. Andere
deelnemers aan het debat zouden een dergelijke
opstelling als onbegrijpelijk of hypocriet kunnen
ervaren. Door te erkennen dat men primair de
zondagrust wil beschermen weten de deelnemers
aan het politieke debat in elk geval welke compro-
missen (on)mogelijk zijn. Het gevolg is in casu wel
dat een debat met de SP meer onderhandelings-
ruimte biedt dan een debat met de ChristenUnie,
omdat de drijfveren van de laatste een specifiekere
eis stellen.

HISTORISCH GEGROEID

Men kan stellen dat het verbod de winkels op
zondag te openen historisch gegroeid is omdat de
Nederlandse geschiedenis een zeer grote chris-
telijke meerderheid kende. Deze feitelijke situatie
zegt echter niets over de (on)wenselijkheid van het
verbod, maar verklaart slechts hoe de status quo
historisch is ontstaan. Tegelijk is het twijfelachtig of
christenen ditzelfde argument zullen steunen op het
moment dat een toekomstige islamitische meerder-
heid de vrijdagrust zou willen invoeren. Dit hypo-
thetische voorbeeld suggereert dat elke godsdienst
recht heeft op dezelfde vrijheid van godsdienst en
dat het aantal gelovigen niet relevant is. Dit gelijk-
heidsbeginsel impliceert dat ofwel elke godsdienst
het recht zou moeten hebben om een rustdag aan
de samenleving op te leggen, ofwel geen enkele
godsdienst.

ZONDAGSRUST AFDWINGEN?

De eerste optie zou betekenen dat moslims de

vrijdagrust, joden de zaterdagrust en christenen
de zondagrust mogen afdwingen. Een dergelijke
situatie is onrealistisch en dus concluderen we
dat geen enkele godsdienst het recht heeft om
haar rustdag aan de rest van de samenleving op
te leggen. Immers, een uitzonderingspositie voor
christenen is zoals hierboven uitgelegd oneerlijk
vanuit het gelijkheidsbeginsel en weinig christenen
zouden eenzelfde uitzonderingspositie aan een
hypothetische islamitische meerderheid gunnen.
Tegelijk worden andere gelovigen zoals joden met
een christelijke uitzonderingspositie dubbel gestraft:
op zaterdag mogen zij niet werken van hun geloof
en op zondag niet van hun overheid: dat noem ik
concurrentievervalsing.

DE LIBERALE OPTIE

De tweede optie is de liberale optie, namelijk dat
geen enkele religie het recht heeft om haar rustdag
aan de gehele samenleving op te leggen omdat zij
daarmee de grenzen van haar vrijheid overtreed.
Wat men doet en laat op de vrijdag, zaterdag
of zondag is een beslissing van het individu en
niet van de overheid. De vrijheid van godsdienst
betekent in concreto dat het individu voor zichzelf
mag bepalen hoe hij zijn godsdienst beleeft, maar
niet voor de samenleving als geheel. Een demo-
cratische meerderheid die in het verleden tot de
zondagrust heeft besloten doet hier niets aan af,
omdat het een onderwerp betreft waar de overheid
zich buiten dient te houden. In tegenstelling tot wat
Rouvoet meent betreft de “seculiere intolerantie”
niet zozeer de geloofsopvattingen waarmee verbo-
den worden gemotiveerd, als wel de onderwerpen
waar gelovigen door middel van overheidsmacht
de samenleving geen (keuze)vrijheid willen gunnen.
De religieuze motivatie is niet zozeer het probleem,
als wel het feit dat de overheid überhaupt meent
individuen te mogen verbieden hun eigen keuzes
(bijvoorbeeld met betrekking tot embryoselectie)
te maken. De liberale oplossing is natuurlijk niet de
meest optimale uitkomst voor christenen, maar wel
de meest optimale uitkomst voor de samenleving
als geheel omdat het elk individu zoveel mogelijk
vrijheid probeert te geven betreffende het inrichten
van het eigen leven, waarbij zoveel mogelijk reke-
ning wordt gehouden met de vrijheid van anderen.
In een vrije, open, multiculturele en multireligieuze
samenleving betekent dat, dat we allemaal een
beetje moeten inschikken en enige tolerantie moe-

ten tonen. Zoals Rouvoet zelf zegt: “tolerantie doet
pijn. [...] Tolerantie betekent dat je aanvaardt dat er
mensen zijn die anders denken en zich anders ge-
dragen dan jij.”⁶ De overheid dient zoveel mogelijk
vrijheid te scheppen om al die mensen die anders
denken en zich anders gedragen óók naar hun zin
te maken. De ChristenUnie zal moeten erkennen
dat ik graag op zondag boodschappen doe en de
Albert Heijn zal moeten erkennen dat sommige van
haar medewerkers zullen weigeren te werken op
zondag.

CONCLUSIES

Het doel van public reason is het bereiken van
compromissen, maar door het uitsluiten van
argumenten die tot de nonpublic reason behoren
worden deelnemers aan het publieke debat gemo-
tiveerd hun drijfveren te verhullen. Dit maakt een
compromis juist moeilijker. Het onderscheid tussen
public en nonpublic reasons is problematisch en
veronderstelt een onfeilbare autoriteit. Alle over-
tuigingen dienen daarom tot het publieke debat te
worden toegelaten. Dit kan moeilijk zijn omdat het
openbaren van zinbronnen een persoon kwetsbaar
maakt en verhullend argumenteren een aantrekke-
lijke optie lijkt. Net zo belangrijk als het toestaan van motivaties is
de vraag of de overheid überhaupt wel gerechtvaar-
digd is een bepaald onderwerp te reguleren of dat
het beter is in deze diverse samenleving elk individu
de vrijheid te gunnen zijn eigen keuzes te maken.
En passant is aangetoond dat met behulp van pu-
blic reasons als het gelijkheidsbeginsel en tolerantie
wel degelijk “particulier-sectarische morele opvat-
tingen” kunnen worden bestreden zonder direct
een debat te moeten voeren over de grondslagen
van een particuliere godsdienst of politieke partij. ■

Een reactie op dit artikel vindt u op de volgende
pagina's.

EINDNOTEN

¹ NRC Handelsblad, 25-07-2008.
² NRC Handelsblad/Opinie, 29-07-2008.
³ NRC Handelsblad/Opinie, 8-08-2008.
⁴ Vranken, J.B.M. 2005. *Mr. C. Asser's handleiding tot de
beoefening va het Nederlands burgerlijk recht: Algemeen
Deel*. Kluwer: Deventer. Bladzijde 28-43.
⁵ NRC Handelsblad, 25-07-2008.
⁶ NRC Handelsblad, 25-07-2008.

Waak voor nonpublic rede neren in winkeltijdendebat

DOOR GUIDO TERPSTRA

Op initiatief van de ChristenUnie willen Regering en Staten-Generaal de Winkeltijdenwet aanpassen. Insteek van de discussie is het tegengaan van misbruik van het “toeristisch regime.” De fundamentele discussie luidt: heeft Nederland (nog) behoefte aan de hoofdregel van de Winkeltijdenwet, die stelt dat winkels op zondag gesloten dienen te zijn?

In zijn artikel ‘Nonpublic reasons en de koopzondag’¹ verwoordt Mark Reijman twee fundamentele verwijten: de ChristenUnie zou (a) *haar godsdienst aan anderen wil opdringen*, en (b) haar ware motieven verbergen door *verhullend te argumenteren*. Dit laatste zou gebeuren door algemeen geaccepteerde argumenten zoals werknemersbelangen en winkeldiversiteit te gebruiken, terwijl ze ‘doorslaggevende’ of ‘eigenlijke’ beweegredenen verzwijgt; dit leidt tot het verwijt van slinksheid en onoprechtheid. Ik betoog in dit artikel tegen de achtergrond van het winkeltijdendebat dat achter beide verwijten een misvatting aangaande de aard van een christelijke ethiek schuilgaat. Dat vaststellende zal ik ook nagaan in hoeverre de ChristenUnie mogelijk zelf bijdraagt aan deze verkeerde perceptie door de buitenwacht, en waarom we dit moeten voorkomen.

PUBLIC OF NONPUBLIC ARGUMENTEREN?

Mark Reijman gaat in zijn artikel in op een discussie afgelopen zomer naar aanleiding van het gebruik van *public* dan wel *non-public* argumentatie door de ChristenUnie in het embryodebat. Anders dan Herman Philipse² vindt liberaal Reijman dat ook religieus gefundeerde argumentatie in het publieke debat toegelaten moet worden. Voor alles dient de ChristenUnie verhullend argumenteren te voorkomen, want dit wekt wantrouwen en dat frustriert het doel van *public reason*: het bereiken van compromissen tussen partijen met verschillende refe-

rentiekaders.³ Reijmans positie lijkt aantrekkelijk en komt zelfs tegemoet aan het pleidooi van Geert Jan Spijker.⁴ Veel ChristenUnie-politici zullen wellicht uit de praktijk ook het getoonde ‘respect’ voor ‘onze zinbronnen’ herkennen. De ChristenUnie moet zich echter goed afvragen waarvoor haar debatpartners dan precies respect tonen. Wie goed leest, ziet dat Reijman de ‘zinbronnen van de ChristenUnie’ toestaat, maar ze niettemin onzinnige argumenten vindt. Het ‘respect’ komt me dan voor als dank voor de bevestiging dat onze argumentatie alleen voor onszelf relevant is.

WINKELTIJDENWET EN ‘THE PUBLIC GOOD’

Reijman gaat er vanuit dat het ‘gebod tot zondagsrust’ het eigenlijke motief van de ChristenUnie is; overige argumentatie, zoals het belang van werknemers en ‘kleine’ zelfstandige winkeliers zou verhullend en onoprecht zijn. Ik herken deze taxatie uit de debatten die ik als raadslid in Leiden over de zondagsopenstelling heb gevoerd. Ik vind echter dat de ChristenUnie van deze beeldvorming krachtig afstand moet nemen. We moeten af van iedere suggestie dat sluiting van winkels één dag in de week een vorm van eigenbelang van christenen is, omdat zij deze dag zo ongestoord mogelijk willen doorbrengen. Als dit het belangrijkste of eigenlijke motief zou zijn, is het verwijt van ‘onze normen opleggen’ terecht.⁵

Ik baseer winkelsluiting op zondag echter op het algemeen belang, *the public good*.⁶ En niet strategisch, maar principieel. De (christelijke) wil opleggen aan anderen is geen doel van christelijke politiek. God wil het hart van mensen, maar harten van mensen zijn nooit via dwang te verkrijgen. Pogingen daartoe werken zelfs averechts. Als christen wil ik meebouwen aan een koninkrijk dat niet van deze aarde is. Dit kan door op aarde het beste voor de schepping en medemens te zoeken. Dáárin ligt de legitimatie van het gebruik van politiek door christenen.⁷

Reijman en Philipse taxeren de veronderstelde beweegredenen van de ChristenUnie per definitie als *nonpublic*, want *christelijk*. De misvatting hierachter is mijns inziens dat zij christelijke ethiek als een *divine commandment theory* zien⁸: een ethiek waarin goed en kwaad ten diepste afhangen van wat door goddelijke openbaring als zodanig (in de bijbel of

wellicht via een directe openbaring) is verklaard. Maar als het goede in essentie goed is omdat God het zegt, lijkt de logische gevolgtrekking dat een bepaalde daad dat op zichzelf genomen niet is.⁹ Christelijke ethiek overbrugt deze tegenstelling echter door God als schepper en oorsprong van deze wereld te zien. Gods bedoeling is ook uit ‘de natuur’ kenbaar. Wat ethisch ‘juist’ is, is dat ook zonder dat God het zegt.

Als men de indruk heeft dat onze politiek op een non-publieke *divine commandment* theorie gestoeld is, dan doen we zelf iets fout. We behalen in het debat geen resultaat omdat onze debatpartners onze bron niet erkennen. We laten niet zien dat het ons om het welzijn van de naaste gaat. En we dragen hiermee bij aan een scheef en onvolmaakt beeld van het Evangelie.

INEFFICIËNTIE EN INDIVIDUALISATIE

Mijn diepste en eigenlijke motief in het winkeltijdendebat is het inzicht dat de natuur van mens en samenleving uitwijzen dat 1 dag per week gezamenlijk rusten heilzaam is. De consument is qua gemak bij zondagsopenstelling gebaat. Maar hier staat veel tegenover. Tijd voor vrienden en familie is voor christenen, socialisten en liberalen schaars. Economisch gezien is een zesdaagse economie minimaal gelijkwaardig aan een zevendaagse economie: geen enkel onderzoek wijst uit consument in 6 dagen minder zou besteden dan in 7, dit is ook niet aannemelijk. Ik noem een 24-uurseconomie daarom inefficiënt ten opzichte van de 6-daagse economie. De suggestie dat dichtblijven een optie is miskent het principe van mededinging en concurrentie. Mogen is hier moeten.

Een zevendaagse economie tast de sociale structuur van de samenleving aan. Kerkgang, maar ook belangrijke sociale activiteiten als familiebezoek, sportbeoefening, evenementen en de betekenis van zaterdagavond als gezamenlijke vrije avond zullen teruglopen bij professionele verplichtingen op zondag. Pleiten voor een 24-uurseconomie en tegelijkertijd mopperen op ouders die het elftal van hun kind nooit naar een uitwedstrijd rijden is inconsequent. Een 7-daagse economie is een impuls voor individualisering en verkillig. Ik zeg daar zelf bij: dat is niet hoe God de het bedoeld heeft. Maar je hoeft God niet te (er)kennen om dit in te zien. Net zoals ik

samen met een atheïst de natuur kan bewonderen zonder dat we het eens zijn over het bestaan van een schepper.

CONCLUSIE

Christen-zijn is een relatie aangaan met de Schepper: dit is in beginsel nonpublic. Maar hier hoort bij de naaste van dienst te zijn, ook via de publieke zaak. Maar niet iedere bijbelse norm is hierbij vanzelfsprekend publiek relevant; zij kunnen ook slechts zinvol en heilzaam zijn voor hen die de norm kunnen plaatsen in hun relatie met de Schepper. Bijbelse waarden echter hebben naar hun aard betrekking op de natuur waarvan ook niet-christenen deel uitmaken. Ze zijn in zoverre dus ook publiekelijk relevant en inzichtelijk. Het winkeltijdendebat is hierbij een uitstekend voorbeeld. De ChristenUnie moet zich niet in ruil voor respect aan laten praten dat haar uitgangspunten in essentie nonpublic en irrelevant zijn. ■

EINDNOTEN

- ¹ Zie p.22-25 van dit nummer.
- ² *NRC Handelsblad/Opinie*, 29 juli 2008.
- ³ Reijman stelt mijns inziens bovendien terecht dat een scheiding tussen public en nonpublic reason per definitie poreus is, terwijl ook de autoriteit die argumenten keurt op hun publieke gehalte ontbreekt c.q. onwenselijk is.
- ⁴ Spijker, G.J. : “Geef bron prijs, ook als het Psalm 139 is”, *NRC Handelsblad/Opinie* 8-8-2008.
- ⁵ Reijmans aanname dat de huidige Winkeltijdenwet het gelijkheidsbeginsel schendt, is overigens niet juist: met een beroep op religie kan men onder art. 6 lid 1 Winkeltijdenwet een andere rustdag claimen.
- ⁶ Ontleend aan Stefan Paas, die stelt dat politiek per definitie een overleg is over gemeenschappelijk verlangen. Zie Paas, Stefan, *Vrede Stichten*, Zoetermeer: Boekencentrum 2007, p. 23 e.v..
- ⁷ Ik herken me hierbij sterk in het pleidooi van Ad de Bruijne in de vorige editie van dit tijdschrift: ‘De spanning er weer inbrengen’, *Denkwijzer* december 2008, p. 15 e.v., die waarschuwt voor verzakelijking (lees: pragmatisering) van de christelijke politiek zonder theologische inbedding.
- ⁸ Zie voor deze typering van de christelijke ethiek: Rachels, James (1941-2003) *The Elements of Moral Philosophy*, New York: McGraw Hill 200, p. 54 e.v..
- ⁹ In de optiek van Rachels sluit het een het ander uit, a.w. p. 56. Maar voor Rachels staat dan ook vast dat God (zo hij bestaat) niet samenvalt met de Schepper: p. 61 e.v..

Mr. Guido Terpstra is fractievoorzitter ChristenUnie Leiden en juridisch onderzoeker aan de Universiteit Leiden.

Geloven in veiligheid

DOOR MICHEL GRAUSS

Het handhaven van veiligheid is een van de kerntaken van de overheid. Juist daarin lijkt de overheid echter tekort te schieten. In het boek ‘Geloven in veiligheid’ betogen Hans Moors en Ben Rovers aan de hand van veel actuele voorbeelden dat het veiligheidsbeleid ernstig tekortschiet. Ze bieden alternatieve perspectieven op drie grote veiligheidsthema’s: moslimradicalisme, achterstandswijken en de werking van justitiële jeugdinterventies, met het doel duidelijk te maken hoe praktijkrelevant onderzoek vorm kan krijgen.

Moors en Rovers zijn benoemd als lector aan Avans Hogeschool. Hun bijgewerkte inaugurale redes zijn in dit boekje samengebracht met een proloog van de bekende criminoloog Cyrille Fijnaut. En daarmee hebben we gelijk het meest leesbare deel gehad. De proloog zal voor de meeste lezers voldoende zijn. Fijnaut vat kort de betogen samen en stopt zijn eigen, stevigere mening daarbij.

De auteurs willen de gangbare opvattingen over veiligheid problematiseren. Moors vindt dat de

historische blik ontbreekt in het wetenschappelijke en bestuurlijke denken over veiligheid. Hij pleit voor het bestuderen van veiligheidsvraagstukken “vanuit een cultuurhistorische habitus met een breed en divers palet van informatiebronnen.”

De kern van zijn betoog is de constatering dat het huidige sociaal-wetenschappelijke onderzoek naar en de beleidsvorming met betrekking tot locale (on)veiligheid, zowel theoretisch als empirisch te weinig diepgang en samenhang heeft. In zijn betoog toont hij dit aan met veel verwijzingen naar relevante onderzoeken. Het verhaal begint mijns inziens pas echt te leven met de voorbeelden van moslimradicalisme en de “prachtwijken”.

MOSLIMRADICALISME

Interessant is zijn analyse dat de aanpak van moslimradicalisering belast lijkt met de invloed van het denken uit de koloniale relatie die Nederland destijds met Nederlands-Indië onderhield. Moors maakt aannemelijk dat het wantrouwen jegens moslims nog steeds in ons collectieve geheugen zit en van invloed is op het huidige integratiedebat. Een ander sterk voorbeeld pakken ze op met de term “invention of tradition”. Onder dit begrip verstaan de schrijvers: “oeroud geachte tradities zijn vaak (relatief recente) cultuurproducten, uitgevonden om nieuwe waarden te legitimeren”. Sommige zaken worden dus gerekend tot de traditie, terwijl na onderzoek blijkt dat dit niet zo is. De hoofddoek als “uiting van de islam” bijvoorbeeld is geen islamitische ‘uitvinding’. Het was een gebruikelijke dracht in de oudheid en er zijn afbeeldingen van bekend uit de eerste eeuw, ruim vijf eeuwen voor de start van de Islam.

BARBECUESUBSIDIES ZONDER EFFECT

Voor ChristenUnie-leden en bestuurders is Moors commentaar op de prachtwijken interessant. Wat valt er te zeggen over dit speerpunt van ons kabinet? Moors laat van de aanpak van de prachtwijken weinig heel. Leren we wel van het verleden en eerdere onderzoeken? Zijn veel van de wijken niet al heel lang een probleem? Zijn er niet al miljoenen in deze wijken gestopt de afgelopen

decennia? U zult begrijpen dat het antwoord niet positief is. De insteek van de prachtwijken lijkt meer een goede intentie uit te spreken dan een doordacht programma. Moors: “Nog nooit is zoveel barbecuesubsidie verleend aan welwillende buurtcomités als de afgelopen paar jaar. Het effect ervan is nihil gebleken.”

JEUGDZONDE

Ben Rovers begint met het bekennen van een jeugdzonde: ruim 25 jaar geleden stal hij uit een niet nader te noemen filiaal van Xenos een theezeefje. Op de theezeef is wel een carrière in de criminaliteit gevolgd, maar gelukkig geen criminele carrière. Wat maakt dat het bij de één goed komt en bij de ander niet? Welke interventies bij jeugddelinquenten zijn effectief en welke niet? Een relevante onderzoeksvraag, lijkt mij. Rovers brengt daarbij het “belief-effect” in. Het beschrijft het fenomeen dat mensen die een bepaalde situatie als reëel definiëren, deze situatie vervolgens als realiteit naar zich toehalen. Dit lijkt op het Pygmalion-effect uit de onderwijskunde: een leerling gaat beter presteren wanneer een docent in hem gelooft. En ook op het placebo-effect.

PLACEBO-EFFECTEN

Rovers zoekt een nieuw perspectief voor de effectiviteitsbeoordeling, want in veruit het meeste onderzoek is de interventie zelf niet meer dan een black box. Versimpeld voorgesteld: er komen aan de voorkant jongeren in en die gaan er aan de achterkant weer uit. Wat er tussendoor gebeurt, is onbekend en niet onderzocht. Onbekend is waarom de interventie juist bij die personen of onder die omstandigheden heeft gewerkt. Via een uitstapje in de medische wereld geeft Rovers aan wat hij bedoelt. Van belang is het geloof dat de arts heeft in een behandeling, maar ook zaken als de relatie tussen de arts en patiënt, de vorm waarin een behandeling wordt aangeboden en de behandelsetting: die genereren placebo-effecten. En die effecten zijn het grootst bij interventies die vatbaar zijn voor psychologische beïnvloeding. Omdat interventies

bij jeugddelinquenten vooral te maken met psychologische aspecten, zal het placebo-effect hier dus groot zijn. Maar in tegenstelling tot de medische hoek is hier geen sprake van positieve “belief” effecten maar juist van negatieve. Immers: in de medische hoek betreft het samenwerking tussen arts en patiënt, terwijl jeugddelinquenten verzet plegen of de tijd uitzitten.

BOKSSCHOOL VAN OME JAN

De professional is in de benadering van Rovers cruciaal. Zoals de handelwijze van de arts het placebo-effect kan versterken, zo is de professional bewust of onbewust overdrager van een “nieuwe realiteit”. De ervaring leert dat bij hulpverleners veel scepsis en cynisme aanwezig is en ook dat geven ze bewust of onbewust door. De professional maakt daarmee al veel onmogelijk. De bepalende factor in een nieuw en veelbelovend preventieproject zou wel eens niet kunnen zitten in wat er gebeurt, maar in het enthousiasme en vertrouwen waarmee het project is omgeven. Hierbij geeft Rovers het voorbeeld van Ome Jan Schildkamp, die in Hoogvliet een succesvolle boksschool heeft waar hij randgroepjongeren opvangt en leert boksen. De oplossing is niet overal boksscholen openen, maar zorgen dat er meer Ome Jan’s zijn die de jongeren bereiken. De cruciale rol voor de professional staat in schril contrast met de tegenwoordige ontwikkeling van taylorisme en fordisme in de hulpverlening. Het werk wordt in stukjes gehakt en er ontstaan overal regels, protocollen, standaardprocedures en verantwoordingsmechanismen. Ome Jan zou daarin niet overleven en dat zou erg jammer zijn, want hij is wel effectief! De kern is dat de professionals waarschijnlijk de belangrijkste bron zijn voor het succes.

TOT SLOT

Met de lectorale redes van Moors en Rovers geeft de Avans Hogeschool haar visitekaartje af. Het wetenschappelijk gehalte is stevig en het is zware kost om te lezen. Ik ben werkzaam op het veiligheidsterrein en ook raadslid met veiligheid in portefeuille. Toch was het mij wat te academisch. Voor de bestuurders en ambtenaren met de poten in modder is het de vraag wat wel werkt. Helaas geven beide lectoren daar weinig van bloot, maar het was dan ook hun inaugurale rede. ■

Michiel Grauss is fractievoorzitter in Capelle aan den IJssel en werkzaam bij de Directie Veiligheid gemeente Rotterdam.

Christenunie aan het roer

DOOR MEINDERT LEERLING

Twee jaar zit de ChristenUnie op het pluche. Wie had dat ooit voor mogelijk gehouden? Zo'n positie schept kansen, maar is ook niet zonder risico's. Was men voldoen- de voorbereid op enerzijds de mogelijkheden, maar anderzijds de gevaren om op het regeeringsniveau politiek naar Bijbelse normen te willen voeren?

Zelf heb ik de situatie eens omschreven als ener- zijds roeping, maar anderzijds een waagstuk met risico's. Niet alleen vanwege de radicaal andere uitgangspunten die de ChristenUnie heeft in

vergelijking met de coalitie-partners. Zwaarwegend is ook het feit, dat de ChristenUnie in de coalitie als dreumes met zes zetels in het parlement ingeklemd zit tussen twee politieke grootmachten. In dit artikel schets ik enkele dilemma's van regeren en onderzoek ik hoe we hiermee om kunnen gaan.

DILEMMA'S

Wat kunnen we als christenen wel en wat kunnen we niet voor onze verantwoording nemen? Eén van de dilemma's waarvoor we worden geplaatst is het aanvaarden (overnemen) van bestaande wetten en regelingen, die strijdig zijn met wat de Bijbel ons leert of op andere manier veraf staan van wat de ChristenUnie voor ogen heeft. Een ander dilemma is de vraag wat we moeten doen met beleid dat de andere coalitiegenoten willen voeren dat niet

spoort of zelfs haaks staat op wat de ChristenUnie aan de kiezer heeft voorgehouden. Het gaat dan heel concreet over de grenzen van het compromis. Daarbij is een van de grote dilemma's: hoe blijf ik mij profileren ten opzichte van het CDA dat door zowel GPV als RPF in het verleden als nu de ChristenUnie vaak – en volkomen terecht – is gekapitteld vanwege de slappe principiële knieën. Tonen onze bewindslieden en onze vertegenwoordigers in het parlement duidelijk aan dat je ook als coalitiepartij met regeringsverantwoordelijkheid ten principale anders handelt en beslist dan een algemene volkspartij?

HEILZAAM EN HELEND

Is er ruimte voor de ChristenUnie in het kabinet om het regeeringsbeleid veranderingen ten goede te bewerkstelligen? Dat wil zeggen, dat ook in het beleid van het kabinet meer inhoud wordt gegeven aan politiek naar Bijbelse normen. Zijn die verwachtingen terecht of te hoog gestemd? Daarbij dient zich ook de vraag aan hoe in een postchristelijk tijdperk en in de samenleving als geheel toch nog aanknopingspunten zijn om Bijbels genormeerd beleid tot stand te brengen. Heilzaam en helend. Er zijn immers geen betere normen dan de Bijbelse normen (lees *Romeinen 1*)! Tegelijkertijd dient men zich te realiseren, dat toetreden tot het kabinet ook een handenbinder is. Niet alleen voor hen die geroepen zijn deel uit te maken van het kabinet, maar niet minder voor de eigen fractie in de Tweede Kamer. Je hebt je via een regeerakkoord ergens aan gebonden. Daar staat tegenover, dat je als coalitiepartner veel meer zaken geregeld kan krijgen, dan wanneer je vanuit de oppositie moet opereren. En er is duidelijk een spin off effect, doordat de ChristenUnie met regeeringsdeelname niet alleen op landelijk niveau voor 'vol' wordt aangezien, maar nu ook veel meer dan ooit op het terrein van de Provinciale Staten en de Gemeentebesturen. Kortom, tegenover de nederlagen staan zeker winstpunten. Dat alles moet aan het eind van de kabinetsperiode worden meegenomen en meegewogen bij het opmaken van een eindbalans. Zeg maar de winst- en verliesrekening.

REGEERAKKOORD

Zonder twijfel - vriend en vijand waren het daarover eens - heeft de ChristenUnie een heel duidelijk

stempel gezet op het regeerakkoord tussen CDA, PvdA en ChristenUnie. Dat is meer dan een compliment waard in de richting van onze onderhandelaars André Rouvoet en Arie Slob met achter hen hun diverse secondanten. Dat regeerakkoord gaf een basis om met een goed gevoel en vertrouwen in de coalitieboot te stappen. Maar iedereen weet, dat papier geduldig is. Nu de uitwerking.

Zien we na twee jaar bijstellingen van het beleid die duidelijk zijn toe te schrijven aan de ChristenUnie? En dan gaat het van zelfsprekend voor alles om zaken die rechtstreeks te maken hebben met wat wij noemen Bijbelgetrouwe politiek. Te denken valt aan het aanscherpen van regels inzake abortus-provocatus (bedenktijd en aanbieden van alternatieven), over huwelijk en gezin (de Scheppingsorde als toetssteen), over de zondagsrust (minder koopzondagen), over de onderscheiden verantwoordelijkheden van man en vrouw (afremmen en zo mogelijk terugdringen van de individualisering), de aandacht voor de naaste dichtbij en veraf (permanente zorg voor de zwakken, de gehandicapten, de armen, de vervolgdten), de zorg voor een beter milieu (maatregelen die energieverbruik verminderen).

BEOORDELING

Om iets te beoordelen, heb je een maat nodig. Wat is het toetsingscriterium als we nu en aan het eind van de kabinetsperiode een oordeel moeten vellen over de regeeringsdeelname van de ChristenUnie? Naar mijn wijze van zien zijn drie uitgangspunten van belang:

- een christen is vreemdeling en bijwoner hier op aarde. Hij bouwt hier geen blijvende stad
- ook als vreemdeling en bijwoner sluit een christen zich niet af van de wereld, waarin hij diverse roeping heeft of kan vervullen. Hij voert daarom politiek naar Bijbelse normen.
- een christen dient op alle terreinen een getuige van Christus te zijn, de Koning der koningen. Abraham Kuyper zei het ooit heel treffend: geen duimbreed is er op heel het erf van ons menselijk leven, waarvan de Christus die aller Souverein is, niet roept: Mijn!

Deze drie uitgangspunten dienen naar mijn vaste overtuiging het doen en laten, het optreden en het spreken van de christen in de politiek te markeren.

Column

In groene banen

DOOR CYNTHIA ORTEGA, TWEDE KAMERLID VOOR DE CHRISTENUNIE

De afgelopen tijd ben ik vaak bepaald bij de betrekkelijkheid van dingen. Een zekerheid blijkt in één moment weggevaagd te kunnen worden. Vorig jaar bijvoorbeeld vroegen sociale partners en politici zich af op welke manier de krapte op de arbeidsmarkt opgelost kan worden. Een half jaar later horen wij van faillissementen, ontslagen en van bedrijven die een beroep doen op de regeling werktijdverkorting. De kredietcrisis en de economische neergang beginnen hun tol te eisen. Gelukkig is dat niet in alle sectoren het geval. Agrarische sectoren hebben minder te maken met omzetsdaling, maar alertheid is geboden. Duurzame oplossingen zijn nodig om de werkloosheid te bestrijden.

MESTVERGISTING EN STADSVERWARMING

In het debat over energiebesparing in de gebouwde omgeving heb ik aandacht gevraagd voor de kansen voor onze duurzaamheidsambities. Investeren in duurzaamheid met als gevolg verduurzaming van onze economie zal groene banen voortbrengen. Het is nu de tijd om voortvarend met zon- en windenergie, maar ook met biogasinstallaties voor duurzame-energie-opwekking aan de slag te gaan. Ondernemers in de agrarische sector moeten de mogelijkheid krijgen om mestvergistings in combinatie met stadsverwarming toe te passen. Dit keert het mestprobleem ten goede. Natuurlijk is het niet reëel om te stellen dat wij hiermee de recessie het hoofd kunnen bieden, maar het is wel een kans die we moeten benutten.

VAN METAALBEWERKER TOT BOER

Ofschoon het aantal werklozen met de dag groeit, is er nog steeds sprake van een mismatch tussen vraag en aanbod. De agrarische sector bijvoorbeeld kampt met tekorten aan arbeiders. Mobiliteitscentra moeten zo snel mogelijk zicht krijgen op de succes- en probleemsectoren om zodoende vraag en aanbod met elkaar te verbinden. Ik ben een warm pleitbezorger van het ‘van werk naar werk’ begeleiden van werknemers. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat iemand het beste te herplaatsen is vanuit een werksituatie. De focus moet er op gericht zijn om werknemers die bedreigd worden met ontslag zo snel mogelijk in de gelegenheid te stellen op zoek te gaan naar een andere baan. Dit vraagt om het flexibel omgaan met opzegtermijnen, maar ook de wil om langere reisaftstanden te maken. Minister Donner wil structurele oplossingen en zet hoog in op scholing. Maar ik vraag mij af in hoeverre het mogelijk is het beschikbaar gekomen arbeidspotentieel op korte termijn klaar te stomen voor on vervulbare vacatures. Het is niet simpel om een metaalbewerker op korte termijn om te scholen tot boer.

CULTUUROMSLAG

Naast creativiteit, flexibiliteit en een onorthodoxe aanpak, is een cultuuromslag in het denken bij zowel de werkgever als de werknemer nodig. Nadruk op ‘Lifetime jobs’, verticale carrièregroei en functiegerichte scholing moeten plaatsmaken voor duurzame inzetbaarheid. Het kabinet moet vooral voorwaardenscheppend zijn en zoveel mogelijk de belemmeringen in het proces ‘van werk naar werk’ wegnemen. Een brochure met handige tips voor werkgevers op welke manier zij dit proces succesvol kunnen doorlopen, lijkt mij geen overbodige luxe. Ik roep het kabinet op om in te zetten op groene banen, op meer groene handen en groene bedrijfsopvolging.

Niet alleen op regeringsniveau of in het parlement, maar ook in de Staten en in de Raden. Van een christen in de politiek mag worden verwacht dat hij of zij plichtgetrouw is, goed werk levert en zich dienstbaar opstelt richting de samenleving. Dan kunnen ook prachtige resultaten bereikt worden, zoals de grote waardering voor GPV-er Schutte, het voorzitterschap van een prestigieuze commissie voor Van Middelkoop, een door de RPF-fractie destijds gewonnen pleit voor het werken met behoud van uitkering door mentaal gehandicapten, het succesvolle initiatiefwetsvoorstel van Leen van Dijke en Jet Bussemaker inzake het recht werk op zondag te weigeren, de vele aangenomen amendementen en moties van de ChristenUnie, zowel tegenwoordig als regeringspartij als ook voorheen in de oppositie.

GETUIGENDE POLITIEK

Dit zijn natuurlijk prachtige resultaten en die kunnen op zich al een getuigenis zijn. Maar daar mag het niet bij blijven. Het direct getuigende element en het profetisch spreken moeten daar op gepaste tijd en bij de geschikte gelegenheid nadrukkelijk bijkomen. Soms hartstochtelijk en appellerend. Tijdens de behandeling van een initiatiefwet om abortus-provocatus te legaliseren zei ds. Abma op 14 september 1976 in de Tweede Kamer: “De Bijbel leert, dat wij goddeloosheid niet mogen rechtvaardigen of wettigen. Het is een legalisering van wat in feite wetteloosheid is.” Tijdens het debat over de regeringsverklaring van het kabinet-Van Agt II wees ik de bewindslieden namens de fractie van de RPF op de Bijbelse waarschuwing uit *Mattheus* 24:12: “En omdat de wetsverachting toeneemt, zal de liefde van de meesten verkillen.” Met andere woorden: pak die wetsverachting aan! Een gewaarschuwd mens telt

SAMENVATTING

- Regeren brengt kansen en risico's met zich mee.
- Drie uitgangspunten zijn van belang bij het beoordelen.
- Naast het handwerk moet een politicus ook getuigen.

Meindert Leerling is oud-voorzitter van de RPF-fractie in de Tweede Kamer.

voor twee. In een debat over euthanasie hield ik CDA-er Borgman eens voor dat de Bijbel de mens geen ruimte biedt om een medemens - onder welke omstandigheden dan ook - te doden. Voorts heb ik bewindslieden menigmaal er aan herinnerd, dat de overheid dienaar van God is en geroepen is te regeren naar Bijbelse norm. Dat ze in deze ook eens verantwoording zal moeten afleggen. Die laatste opmerking tot verontwaardiging van D66-er Van Mierlo.

BOODSCHAP VOOR DE WERELD

Heeft het zin zulke opmerkingen te maken? Daarop kun je moeilijk een antwoord geven. Net zo min als je kunt zeggen wanneer je het brood zult vinden dat je volgens recept van Prediker op het water moet werpen. Het gaat om onze roeping. De profeet Ezechiël werd opgedragen zijn volk te waarschuwen. Of ze luisterden of niet. Ezechiël moest het doen en als hij het zou nalaten, zou hij daarvoor boeten. Zo zie ik ook de roeping van een christen in de politiek. Naast het dagelijkse handwerk en het getrouw verrichten van het werk ook profetisch preken en appelleren, zodat zij die land en volk regeren later nooit kunnen zeggen: we hebben het niet geweten! Zo'n getuigend optreden is niet altijd gemakkelijk, maar beseffen we nog wel goed, dat we als volgers van Christus - de Koning der koningen dus - in de overwinning staan? Dat heeft niets te maken met de getalsverhoudingen in het parlement of in het kabinet of in de Raad. We mogen op grond van Hem met gezag spreken. Hij is Koning en wij mogen door genade zijn dienaren zijn.

Vanuit die wetenschap mogen en moeten we ook overheden oproepen om te beseffen aan wie zij hun gezag te danken hebben en aan wie zij verantwoording schuldig zijn. We hebben als christenen in de politiek en in de gehele samenleving een unieke boodschap. Een boodschap die niet een van de vele is, die links en recht worden rondgebazuind, maar die alles bepalend is. Bijbelgetrouwe christenen hebben ook in de politiek een woord, een boodschap voor de wereld. Of om het met politiek leider André Rouvoet te zeggen toen hij tijdens het Uniecongres van november 2007 de slogan uit de RPF-tijd aanhaalde: een helder getuigenis en een goed program! ■

A photograph of a city street at dusk. In the foreground, a small, dark, round table holds several white disposable cups and food waste. One cup has a green lid with a straw. Another cup has a green lid with a brown stick. A third cup has a green lid with a brown stick. A fourth cup has a green lid with a brown stick. A fifth cup has a green lid with a brown stick. A sixth cup has a green lid with a brown stick. A seventh cup has a green lid with a brown stick. A eighth cup has a green lid with a brown stick. A ninth cup has a green lid with a brown stick. A tenth cup has a green lid with a brown stick. In the background, a city street is visible with buildings, trees, and a red trash bin. The street is paved with cobblestones. The sky is dark with some light from the setting sun.

Zondag: samen werken of samen leven?

DOOR ARCO VAN DAALEN

Voordat het een landelijke discussie werd, is er door de ChristenUnie-fractie in Leeuwarden al de vinger gelegd bij de huidige opzet van de koopzondagen. Aanleiding was allereerst dat meerdere winkeliers de fractie benaderden met klachten over de sociale werkdruk en het als amusement moeten dienen voor stadgenoten. Daarnaast beriep (en beroept) het college van B&W zich bij haar rechtvaardiging van het aantal koopzondagen steeds weer op een ondernemersvereniging waarbij de meeste winkeliers niet zijn aangesloten. Hoog tijd dus om het huidige beleid van de koopzondagen in Leeuwarden onder de loop te nemen.

‘VAN DE 56% GAF 29% AAN MINDER DAN 6 TOT HELEMAAL GEEN KOOPZONDAGEN PER JAAR TE WILLEN. DIT IS OPMERKELIJK, WANT IN DE ENQUETE KON ALLEEN 6 KOOPZONDAGEN ALS MINIMUM WORDEN AANGEKRUIST! OP EIGEN INITIATIEF IS ER DUS DOOR VEEL WINKELIERS EEN NOG LAGER AANTAL INGEVULD!’

In dit artikel staat het onderzoek dat we in Leeuwarden hebben gedaan centraal. De door ons opgestelde enquête en de daaruit voortgevloeide rapportage kunnen volgens ons dienen als een goede basis voor de discussie in elke(!) raad in Nederland.

WAAROM EEN ONDERZOEK?

De ChristenUnie Leeuwarden heeft in de raad aangegeven onderzoek te zullen gaan doen naar het draagvlak voor de koopzondagen onder de Leeuwarder ondernemers. De directe aanleiding voor dit onderzoek was de nota over de detailhandelstructuurvisie van Leeuwarden. Hierin gaf het college van B&W aan dat de ondernemers in Leeuwarden geen problemen zouden hebben met de (aantallen) koopzondagen. Dit oordeel was gebaseerd op navraag bij de plaatselijke ondernemersvereniging ‘LEON’.

Als ChristenUnie-raadsleden hadden wij verschillende keren vernomen dat deze ondernemersvereniging nu niet direct voor iedereen sprak. Meerdere ondernemers gaven bij ons aan dat ‘LEON’ hun geluid niet verwoordde. Daarnaast is het een feit dat vele ondernemers niet bij ‘LEON’ zijn aangesloten. Toch moeten ook zij de mogelijkheid hebben over dit onderwerp hun mening te geven. Door een breed onderzoek onder de ondernemers van onze binnenstad te organiseren wilde de ChristenUnie Leeuwarden een duidelijk, eerlijk en helder beeld verkrijgen voor wat betreft de mening van de Leeuwarder winkeliers over en de positieve en negatieve ervaringen met koopzondagen. Hierdoor kon worden getoetst of de mening van ‘LEON’ over koopzondagen ook representatief is. Ook werd gevraagd aan de winkeliers of men een andere opzet wil met betrekking tot de huidige regeling. Wij hebben hiervoor een uitgebreide enquête gebruikt die naar alle winkeliers in onze binnenstad is verstuurd. Dit ging om ruim 400 adressen.

DE ENQUÊTE

De enquête is alleen onder de winkeliers van de binnenstad gehouden. De binnenstad van Leeuwarden is een belangrijk winkelgebied met een grote diversiteit aan winkels. Tevens is de binnenstad één van de winkelgebieden waar koopzondagen worden georganiseerd en waar veel winkeliers zijn die zowel ervaring hebben met als

een mening hebben over koopzondagen. De enquête bestond uit een aantal onderdelen met open vragen en keuzevragen. Na een tweetal inleidende vragen naar de functie van de geënquêteerde en het vloeroppervlak van de winkel wordt vervolgens gevraagd naar de mening over koopzondagen inclusief de wijze waarop daar in Leeuwarden invulling aan is gegeven. Daarna is gevraagd naar de ervaring van de winkelier met koopzondagen en tenslotte is ruimte geboden voor suggesties. De belangrijkste hoofdthema’s die uit de enquête zijn gekomen worden hieronder in schema’s en grafieken verder nader verklaard.

MENING OVER KOOPZONDAGEN: 60% IS TEGEN

Op vraag 3 van de enquête “Bent u in het algemeen voor koopzondagen?” is door 60% geantwoord met Nee. Wordt dit gedifferentieerd naar de verschillende categorieën winkloppervlak dan komt het beeld voor de categorieën < 200 m², 200 – 800 m² en 800 – 2000m² hiermee overeen, circa 60% is tegen koopzondagen.

HOEZO VOOR OF TEGEN?

Veel genoemde redenen van winkeliers die voor koopzondagen zijn:

- het economische argument van meer omzet/inkomsten;
- het is praktisch voor drukke gezinnen (tweeverdieners) om samen inkopen te kunnen doen;
- het brengt meer vertier/gezelligheid in de stad;
- het is een gevolg van de 24-uurs economie, je moet erin mee;
- het is goed voor de concurrentiepositie van de stad ten opzichte van andere steden;
- het sociale aspect richting collega-winkeliers (buren). Zij zijn open, dan kan ik voor mijn collega’s niet achterblijven.

SAMENVATTING

- In Leeuwarden is onder ondernemers onderzoek gedaan naar koopzondagen
- 60% Van de ondervraagden is in het algemeen tegen koopzondagen
- Conclusie: het aantal koopzondagen moet verminderen

Arco van Daalen is raadslid te Leeuwarden.

Voor winkeliers die tegen koopzondagen zijn springen de volgende redenen eruit:

- het is voor veel winkeliers een principieel punt om 1 dag in de week rust hebben. 6 dagen werken is genoeg;
- de zondag is voor het sociale leven (gezin, familie, sport, kennissen en vrienden) van de winkelier;
- het is praktisch voor de winkelier om op zondag gesloten te zijn;
- het levert economisch te weinig op, weinig inkomsten versus hoge (loon)kosten;
- winkeliers zijn er niet om de mensen op zondag vermaak te bieden.

HOE VAAK KOOPZONDAGEN?

Op de vraag “Hoe vaak moeten koopzondagen per jaar volgens u plaatsvinden?” geeft 56% van de respondenten aan maximaal 6 koopzondagen per jaar voldoende te vinden. Als reden hiervoor zegt men dat dit aantal ook voor de kleinere zaken werkbaar is en er dus meer eenheid kan ontstaan. Van de 56% gaf 29% aan minder dan 6 tot helemaal geen koopzondagen per jaar te willen. Dit is opmerkelijk, want in de enquête kon alleen 6 koopzondagen als minimum worden aangekruist! Op eigen initiatief is er dus door veel winkeliers een nog lager aantal ingevuld. Reden hiervoor is dat de winkeliers behoefte hebben aan een dag rust, dat ze ruimte willen voor eigen sociale activiteiten en dat er geen hoge verwachting is dat het financieel wat oplevert. 22% van de winkeliers is tevreden met de huidige 12 koopzondagen per jaar. Als suggestie noemt men onder andere om in de zomermaanden minder en rond de feestdagen (kerst- en jaarwisseling) meer koopzondagen te houden. Van de winkeliers wil 19% meer koopzondagen dan het huidige aantal. Als reden hiervoor wordt genoemd de service naar de klant (tweeverdieners) en de gezelligheid die het in de stad brengt. 10% van de winkeliers heeft een voorkeur voor 18 tot 24 koopzondagen en 9% wil meer dan 24 koopzondagen tot en met elke zondag.

Houden we rekening met het winkloppervlak dan wordt het volgende geconstateerd: Van de winkels met een relatief klein vloeroppervlak (< 200 m²) geeft een meerderheid (52 van de 90) aan dat maximaal 6 koopzondagen voldoende

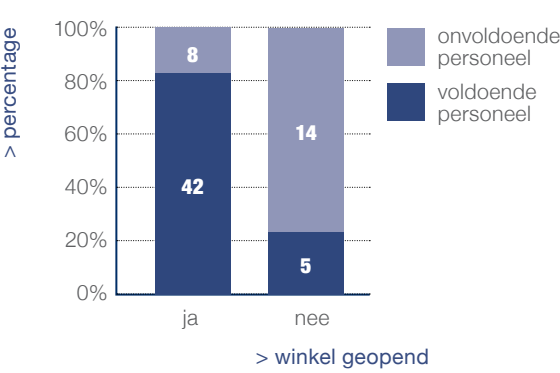
is. Daarvan heeft de helft te kennen gegeven minder dan 6 koopzondagen tot helemaal geen koopzondagen te willen. 24% van deze categorie winkels is tevreden met het huidige aantal. Een relatief klein deel (18%) van deze winkeliers (< 200 m²) geeft aan uitbreiding van koopzondagen te willen.

Voor de winkels met een winkloppervlak tussen 200 en 800 m² zijn de meningen redelijk verdeeld. Van de winkels in de categorie 800 - 2000 m² en groter dan 2000 m² valt het op dat men een uitbreiding van het aantal koopzondagen niet wenselijk acht.

BESCHIKBAARHEID PERSONEEL

Op de vraag of winkeliers voldoende personeel kunnen inzetten geeft 84% van de winkeliers die daadwerkelijk geopend zijn aan hier geen probleem mee te hebben. 16% heeft wel moeite om voldoende personeel te vinden voor de openstelling op koopzondag. Van de winkels die (nog) niet geopend zijn kan 26% op voldoende personeel rekenen. 74% kan onvoldoende personeel krijgen om open te gaan indien men dat zou willen.

BESCHIKBAAR PERSONEEL

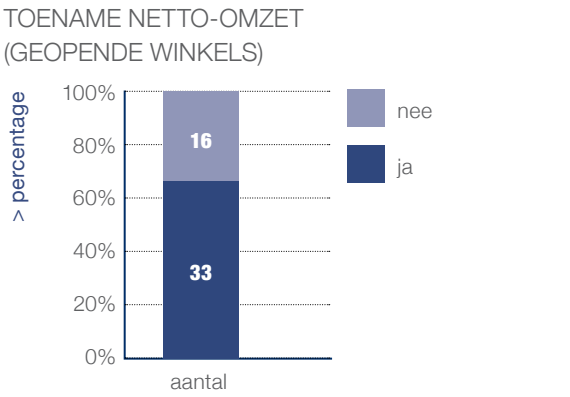
INVLOED KOOPZONDAG OP NETTO-OMZET

Op de vraag “Is uw netto-omzet gestegen door invoering van de koopzondag(en)?” heeft 67% van de winkeliers die daadwerkelijk geopend zijn positief geantwoord. De overige winkeliers die meedoen met koopzondagen (33%) geeft aan geen toename in de netto-omzet waar te nemen.

In totaal gaven 33 winkeliers die geopend zijn op koopzondagen aan dat de netto-omzet is toegenomen. Tevens is gevraagd naar een percentage. Hierop antwoorden 16 van deze

Koopzondagen landelijk

winkeliers met een percentage tussen 0 en 10%. Er zijn ook 16 winkeliers die geen percentage kunnen of willen geven. In onderstaande tabel is dit weergegeven.

TOENAME NETTO-OMZET (%)	AANTAL RESPONDENTEN
0 - 2%	4
3 - 4%	2
5 - 6%	4
7 - 8%	2
8 - 10%	4
>10%	1
onbekend	16
TOTAAL	33

Bij de enquête zat een begeleidende brief waarin kort het doel van dit onderzoek werd verwoord en waarin is aangegeven dat de fractie van de ChristenUnie bij voldoende respons de resultaten aan de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders zal presenteren. De officiële behandeling van de uitkomsten van de enquête en onze wensen zijn in februari 2009 in de gemeenteraad van Leeuwarden besproken.

DE RELEVANTIE

De uitkomst van ons onderzoek heeft ons als fractie aanknopingspunten gegeven voor een eerlijke discussie over dit onderwerp. Naast de grote media-aandacht die wij kregen voor ons onderzoek, was er met name ook veel inhoudelijke discussie. Niet alleen hoorde men van ons als ChristenUnie dat wij niet zo voor dit soort vermaak op de zondagen zijn, ook het feit dat de koopzondag een verschraling van de maatschappij betekent en een zoethoudertje is voor veel van het winkelende publiek deed mensen de ogen openen.

Wij willen en moeten (vinden wij) inzetten op het non-belang van de koopzondagen. Er zijn al vele dagen dat inwoners van onze stad (en dat geldt dus ook voor andere steden) de mogelijkheid hebben om te winkelen. Het ruime aanbod van winkeltijden, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, geeft de gemiddelde burger al ruimte genoeg om de broodnodige inkopen te doen. Het feit dat met name de eenmanszaken en de kleinere ondernemers (met weinig personeel) door de sociale druk van een koopzondag weinig tijd meer overhouden voor gezin, rust en administratie, is voor meer dan 60% van de winkeliers in de binnenstad van Leeuwarden een reden te stellen dat er minder dan 12 koopzondagen per jaar zouden moeten zijn. Onze inzet voor de discussie in de Leeuwarder gemeenteraad zal dan ook zijn een vermindering van het aantal koopzondagen (minder dan 12 per jaar).

Naast het feit dat een lokale ChristenUnie-fractie duidelijk kleur kan bekennen door dit item op de agenda te zetten, blijkt het ook een thema te zijn dat veel inwoners (op verschillende wijzen) raakt. Voornamelijk op scholen (MBO en HBO) blijkt het een thema te zijn met vele aspecten die het intrigerend maken over dit onderwerp te spreken. Naast ons centrale punt 'zondagsrust' kunnen ook onderwerpen als verschraling van de maatschappij (door het blijven consumeren en vermaakt willen worden) en sociale werkdruk als thema's in deze discussie gebruikt worden. De basis voor een wijze van onderzoek is in Leeuwarden gelegd en te gebruiken door alle lokale en provinciale fracties in Nederland.

CONCLUSIE

Kortom: een dergelijke enquête zorgt voor zowel maatschappelijke discussie als aandacht voor een probleem waar een grote meerderheid van winkeliers mee zit. De koppeling aan het normen en waarden-debat ligt wat ons betreft voor de hand. De ChristenUnie moet en kan zich in deze discussie duidelijk profileren. ■

EINDNOOT

¹ In oktober 2008 was er een respons van 30% onder de geënquêteerden in de binnenstad.

DOOR WOUTER LANGENDOEN, MEDEWERKER TWEEDE KAMERFRACTIE
De Winkeltijdenwet (1996) staat zondagsopenstelling van winkels twaalf keer per jaar toe. Alleen in gemeenten die een duidelijke toeristische aantrekkingskracht hebben mag bij uitzondering het aantal koopzondagen worden verruimd. Inmiddels blijkt dat ongeveer een derde van de gemeenten in Nederland gebruikmaakt van die mogelijkheid, wat nogal veel is voor een uitzonderingsbepaling. Het veelvuldig verruimen van het aantal openstellingen op zondag toont aan dat er sprake is van oneigenlijk gebruik van deze uitzonderingsbepaling. Daar waar de wet duidelijk spreekt over een toeristische trekpleister buiten de koopactiviteiten om, is de nadruk op de koopactiviteiten komen te liggen. 'Funshoppen' ziet men nu als een vorm van toerisme – een verkeerde interpretatie van de wet.

De huidige wet eist van lokale besturen dat ze de economische belangen afwegen, maar belangen als zondagsrust en leefbaarheid hoeven niet te worden meegewogen. De minister komt nu met wijzigingen in de wet om de misinterpretatie met betrekking tot de toerismebepaling weg te nemen en geeft daarnaast ruimte voor een betere afweging van diverse belangen. Naast dit voorstel tot wijziging hebben de SP en de SGP een initiatiefvoorstel ingediend, dat tegelijkertijd met het kabinetsvoorstel wordt behandeld. Het initiatiefvoorstel heeft hetzelfde doel, maar heeft als belangrijkste verschil dat de minister van Economische Zaken de aanvraag voor aanwijzing als toeristisch gebied vooraf dient te toetsen. Op initiatief van de ChristenUnie is in 2007 in het coalitieakkoord opgenomen dat "het oneigenlijke gebruik van de toerismebepaling in de Winkeltijdenwet ter verruiming van het aantal koopzondagen wordt tegengegaan". De wijziging van de Winkeltijdenwet ligt bij de Tweede Kamer ter behandeling. Dankzij de afspraak in het coalitieakkoord ligt er nu eindelijk een substantieel voorstel dat ook nog eens op een Kamermeerderheid kan rekenen. De aanscherping van de wet vraagt gemeenten zich helder te verantwoorden voor verruimde openstelling en zich niet eenzijdig te verschuilen achter economische motieven. Daarom hoort een gemeente volgens de wet straks ook kwetsbare belangen mee te wegen, zoals de gevolgen van openstelling voor de

leefbaarheid, openbare orde en zondagsrust. In dit voorstel wordt bovendien van gemeenten gevraagd om de toeristische aantrekkingskracht beter te verantwoorden. Daarbij horen gemeenten rekening te houden met de oorspronkelijke eis dat het winkelgebied niet de oorzaak van het toerisme mag zijn (het 'funshoppen'). De discussie in Almere is wat dat betreft een prima voorbeeld van oneigenlijk gebruik op dit vlak. Daarnaast moet de gemeenteraad aantonen dat er toerisme van substantiële omvang plaatsvindt.

De Tweede Kamerfractie ChristenUnie heeft enkele kritische vragen gesteld bij beide voorstellen. Zo zouden in het kabinetsvoorstel onder kwetsbare belangen ook de belangen van werknemers en kleine ondernemers toegevoegd kunnen worden. Ook heeft de ChristenUnie gevraagd naar het oneigenlijk gebruik van de bepaling die toestaat een winkel als avondwinkel op zondag aan te merken. Bij het initiatiefvoorstel is het de vraag of centrale toetsing door de minister van Economische Zaken werkelijk nodig is, nu gemeenten een transparantere keuze moeten maken. Bovendien is de gemeenteraad het volksvertegenwoordigend orgaan dat de belangen moet afwegen. De discussie over de Winkeltijdenwet is door de voorspelling van het Platform Detailhandel van een verlies van 20.000 banen in ieder geval flink aangewakkerd. Deze waarschuwing is echter ongefundeerd en door de CNV Dienstenbond weerlegd.¹ Ook de ChristenUnie zet hierbij vraagtekens. De ChristenUnie wil aandacht voor het verdwijnen van een rustmoment in de week, de druk die nu op werknemers en kleine ondernemers wordt gelegd en de huidige ongewenste trend naar een 24-uurseconomie. ■

EINDNOOT

¹ De zwakke banengroei in de detailhandel hangt volgens CNV Dienstenbond samen met een groot verlies aan fulltimebanen. Bovendien is de bestaande werkgelegenheid in de detailhandel verknipt in parttime-banen, die voornamelijk door studenten, scholieren en huisvrouwen worden vervuld. (Los van de niet-onderbouwde aantallen die het Platform Detailhandel aanvoert, blijkt dat het voor schoolverlaters of werkzoekende uitkeringsgerechtigden bijna onmogelijk is om fulltime in de detailhandel aan de slag te gaan.) Hooguit zal een klein verlies aan deeltijdbanen optreden.

Rotterdam telt zijn zegeningen

INTERVIEW MET REMCO OOSTERHOFF

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Raadslid Remco Oosterhoff was voorzitter van de vertrouwenscommissie die de Rotterdamse burgemeester moest selecteren voor de raad, onder zijn leiding werd Aboutaleb burgemeester van Rotterdam, zullen we maar zeggen. We blikken met hem terug op die hectische periode, en meer in het algemeen op het werk in de raad in Rotterdam. Zijn eenmansfractie CU-SGP bestaat dit jaar precies 50 jaar. Genoeg redenen voor een gesprek.

Hoe ben je in de politiek terechtgekomen?

Mijn voorganger Arthur Vlaardingerbroek zocht mensen die hem konden ondersteunen en kwam zo via via bij mijn zus terecht die toen fractiemedewerkster bij de Haagse CU/SGP-fractie was. Zij zei over mij: "Hij heeft overal een mening over." Dat was voor Arthur genoeg reden mij te bellen en zo ben ik er rond 2000 ingerold en steeds actiever geworden. Eerst heb ik meer langs de zijlijn gestaan en uiteindelijk na zes jaar raadslid geworden. Het is nooit een ambitie geweest, maar het sluit goed aan bij talenten die ik heb.

Waarom de ChristenUnie? Kun je met een grote partij niet meer bereiken?

Ik kom echt uit een GPV/GPJG-nest, dus de ChristenUnie lag voor de hand. Een grote partij als het CDA is niet direct interessanter, ik vind de machtsvraag niet zo relevant. Je moet sowieso lobbyen wil je wat bereiken in de besluitvorming. Dan maakt het niet zo uit of je in de oppositie zit of in de coalitie. Je hebt een meerderheid nodig en moet daarvoor goed je contacten onderhouden. Ik zit in de politiek om wat te bereiken, niet om te getuigen. Tegelijk probeer ik wel een duidelijk christelijk geluid te laten horen. Bij de afgelopen algemene beschouwingen hebben we het Bijbelse beeld gebruikt van bloei voor de stad.

Is een tweede zetel mogelijk?

Ik denk het wel, al is het lastig. Rotterdam kenmerkt zich door een strijd tussen PvdA en Leefbaar Rotterdam. Dat snoept ook stemmers weg bij ons, die gaan dan om strategische redenen naar één van deze partijen. Bij de verkiezingen in 2002 waren dat er 1000! Migrantenkerken zijn voor ons een grote uitdaging. Maar hun leden stemmen niet automatisch en ze zijn bovendien niet gewend aan christelijke politiek. Je moet ook veel intensiever investeren in persoonlijk contact.

Wat hebben jullie bereikt afgelopen tijd?

Waar ik trots op ben is het rapport 'Tel je zegeningen'. In het kader van het WMO-debat is er naar aanleiding van onze motie een onderzoek geweest naar de betekenis van het werk van kerken in Rotterdam. Het bleek dat kerken de gemeente meer dan 130 miljoen euro besparen. Dat is breed in de aandacht geweest en ook nu nog doet men er wat mee. Het schudde ook de kerken wakker: wat doen wij eigenlijk in de stad? Het betekende ook een erkenning vanuit de overheid voor het werk van de kerken, en meer waardering voor identiteitsgebonden instellingen in het algemeen.

Door de islamdebatten in de stad is de kramp sowieso wel uit dit debat verdwenen gelukkig. Religie is eng, dacht menigeen. Maar onbemindheid kwam vaak voort uit onbekendheid. Bovendien misbruikt men het beginsel 'scheiding van kerk en staat' erg vaak, alsof de overheid niet zou mogen samenwerken met religieuze instellingen.

Een ander opmerkelijk feit is natuurlijk je voorzitterschap van de commissie die de Rotterdamse burgemeester moest selecteren voor de raad. Dat moet een bijzondere ervaring zijn geweest.

Jazeker, dat was een boeiende tijd. In april begonnen we met het opstellen van een profielschets en vervolgens zijn we een half jaar bezig geweest. Een heftige periode, met name ook de druk vanuit de media. Voortdurende telefoontjes, en journalisten die postten bij leden van de vertrouwenscommissie. We moesten onder valse namen inchecken in hotels, heel apart. Maar goed, er stonden ook grote belangen op het spel. Uiteindelijk ben ik erg tevreden over hoe het gegaan is: grote politieke diversiteit en toch één voordracht! Alleen jammer van dat lek, na afloop van de procedure. Maar ja, in Den Haag hebben ze geen geheimhoudingsplicht, merkwaardig genoeg...

Waar staat de ChristenUnie voor volgens jou?

Inhoud en oprechtheid, geen spelletjes. De slogan 'Duidelijk, eerlijk, echt' spreekt mij nog steeds het meest aan.

En welke inhoud dan?

[tot mijn verrassing:] Financiën bijvoorbeeld. De ChristenUnie heeft veel wethouders die zich daar mee bezighouden. Het is ook typisch een element

van rentmeesterschap. Verder natuurlijk jeugd en sociale thema's, zoals rond de WMO. Eigenlijk gaat de ChristenUnie over de hele breedte, alle beleidsterreinen, van Ruimtelijke Ordening tot Economische Zaken.

Hoe overleef je als eenmansfractie in een grote stad?

Ik beperk me tot de hoofdlijnen, en probeer me niet in details te verliezen. Ik doe ook niet mee aan het circus van schriftelijke vragen. Verder heb ik een goede ondersteuning, die is ook hard nodig.

Hoeveel tijd kost het?

De 20 uur van minister Ter Horst is veel te weinig. In die tijd heb je net vergaderd. Normaal is 30 a 40 uur in de week, en dat naast je gewone werk. Het nadeel van het raadswerk in de G4, de vier grote steden, is dat we veel overdag vergaderen. Ik vind dat het Rijk de lokale overheden meer vrijheid moet geven in het vergoeden van de taken van raadsleden. Anders voorzie ik dat over een aantal jaar alleen nog studenten en gepensioneerden dit werk doen.

Heb je tot slot nog tips voor andere bestuurders?

Investeer in relaties: wees niet te rigide dualistisch. Houd moties zo kort mogelijk: korter is effectiever. Selecteer en stel prioriteiten, anders verzuip je in het werk.

Overigens moet ik zeggen dat de contacten met 'Den Haag' zich goed ontwikkelen. Landelijke zaken krijgen we steeds vaker lokaal terug nu we regeren, bijvoorbeeld als het gaat over de OV-chipkaart of de Centra voor Jeugd en Gezin. Het afstemmen tussen landelijk en lokaal gaat erg goed de laatste tijd: complimenten daarvoor! ■

Marktwerking goed voor het OV?

DOOR PIET ADEMA

Het streekvervoer in Nederland ligt regelmatig onder vuur. Ten onrechte. Decentralisatie en marktwerking hebben gezorgd voor meer reizigerscomfort, meer kilometers openbaar vervoer en hogere punctualiteit. Met als gevolg een toename van het aantal reizigers. Maar daarmee is niet alles gezegd. Er kan veel worden verbeterd. Hierin hebben zowel vervoerders als overheid een verantwoordelijkheid.

Marktwerking, decentralisatie en aanbestedingsbeleid kennen elk hun eigen dynamiek en knelpunten. Die moeten vooral niet met elkaar worden verward. Dit artikel is geschreven vanuit Fries perspectief. Het beschreven beeld geldt op hoofdlijnen voor heel Nederland.

In Fryslân is de marktwerking in 1998 van start gegaan, als eerste in Nederland. De NS en Arriva vonden elkaar om de regionale treinen en busdiensten te gaan exploiteren onder de naam NoordNed. Uniek in Nederland. Sinds 1998 worden

onze regionale spoorlijnen en het busstreekvervoer verzorgd door marktpartijen. Het gevolg is dat de decentrale spoorlijnen buitengewoon succesvol zijn geworden. Terwijl de NS de meeste lijnen wilde afstoten omdat zij ze niet meer rendabel kregen.

SUCCESSSEN

Sindsdien zijn overheidsbedrijven in het openbaar vervoer (OV) geprivatiseerd en heeft 'de markt' met succes haar plaats veroverd in het Nederlandse OV. Marktpartijen hebben ervoor gezorgd dat het OV een kwaliteitsslag heeft gemaakt. De punctualiteit is toegenomen van 95% in 2004 tot 95% in 2008. Het ingezette materieel is sterk verbeterd, met meer comfort voor de reiziger. Er is forse reizigersgroei: gemiddeld 20% met uitschieters van meer dan 30% over de afgelopen 8 jaar. Daarnaast zijn over het algemeen meer DienstReizigersUren(DRU's) aangeboden. Dus meer OV voor hetzelfde geld. Marktwerking in het OV levert dus een positief resultaat op.

GEEN ECHT VRIJE MARKT

Het is echter niet alleen maar goed nieuws. In tegenstelling tot veel andere sectoren heerst in de publieke vervoersector geen echt vrije markt. Immers de prijzen van het vervoerbewijs en de daarbij getelde subsidie worden door de overheid

'DUURZAAMHEIDSMATREGELEN MOGEN NOOIT TEN KOSTE GAAN VAN DE KWALITEIT VAN HET OV. OVERHEDEN MOETEN DAAROM AFSPRAKEN MAKEN OM EXTRA TE INVESTEREN IN MATREGELEN DIE BIJVOORBEELD RIJDEN OP ANDERE BRANDSTOFFEN MOGELIJK MAAKT.'

bepaald. Daarnaast heeft het rijk ervoor gekozen om de grote steden vrij te stellen van marktwerking. Er is dus sprake van een beperkte markt. De problemen in deze sector mogen niet alleen op het bord van de vervoerders komen. De overheid heeft hierin ook een verantwoordelijkheid. Zeker daar waar vervoerders bepaalde kosten moeilijk kunnen beïnvloeden. Het besluit van Tineke Huizinga om met 16 miljoen over de brug te komen ter compensatie van het tekort op de Brede DoelUitkering(BDU) was dan ook zeer terecht. De vervoerders kunnen zo gecompenseerd worden voor de hogere brandstofprijzen en andere kostenontwikkelingen. Het besluit om de prijs van de strippenkaart te verhogen met 4,5 % zorgt ook voor een betere aansluiting bij de prijsontwikkeling op de markt.

DECENTRALISATIE OMARMEN

De Wet op het Personenvervoer zorgde ervoor dat de taken voor de uitvoering van het streekvervoer en de regionale lijnen werden gedecentraliseerd. Dat zorgde voor nieuwe kansen voor de ontwikkeling van het streekvervoer. Want de decentrale overheden (DO's) kunnen als geen ander sturing geven aan dat vervoer. Ze kennen immers de regio, zitten veel dichtter op de uitvoering en kunnen vanwege de kleinere schaal sneller inspelen op de wensen van reizigers. Daarnaast kan er gewerkt worden met regionale accenten, zoals bijvoorbeeld de integratie tussen OV en doelgroepenvervoer. Ook het concessiebeheer kunnen zij veelal efficiënter uitvoeren, zodat kosten worden bespaard. Redenen genoeg om decentralisatie te omarmen. Natuurlijk hebben de DO's een leerproces doorlopen. Over het algemeen kan worden gesteld dat de regionale overheden het proces van concessieontwikkeling en -beheer inmiddels behoorlijk hebben ingericht.

GEVOLGEN DECENTRALISATIE

Toch heeft decentralisatie zijn prijs. Al bij de tussenbalans van minister Zalm is een forse bezuiniging doorgevoerd. De uitkering voor het OV is vervolgens in de Brede DoelUitkering beland. Maar dat bleek geen zekerheid te bieden. Bij die overheveling naar de BDU is een korting doorgevoerd. En vorig jaar is de indexering van de BDU gekort. In totaal werden decentrale overheden geconfronteerd met een bezuiniging

van 16%. Hierdoor is er netto steeds minder geld beschikbaar. Daarnaast lijkt ook een eenmalige korting op de BDU een structureel karakter te krijgen. Met andere woorden: tijdens het spel veranderen de regels. De effecten van deze maatregelen konden niet uitblijven. Vooral het landelijk gebied, met relatief weinig reizigers en dus de meest onrendabele lijnen, werd de dupe. Veel lijnen werden geschrapt, ook lijnen die bijvoorbeeld al werden uitgevoerd met taxibusjes. Daarnaast moest men opnieuw onderhandelen met vervoerders over reeds gesloten langdurige contracten. Dit leidde tot extra lasten voor de provincies. Deze probeerden vanzelfsprekend het financiële risico af te wenden op de vervoerder. Dit maakte de contracten duur.

NAAR AANBODGESTUURD OV

Ondanks de financiële pijn zijn de decentrale overheden erin geslaagd de kwaliteit en het aanbod van het OV te versterken. Om dat te bereiken hebben we in Fryslân gekozen voor aanbodgestuurd OV in plaats van vraaggestuurd OV. Het gevolg is dat sterke lijnen verder worden versterkt en zwakke lijnen uiteindelijk worden afgewaardeerd of opgeheven. Intussen blijft het de taak van de overheid om de bereikbaarheid in het landelijk gebied te waarborgen. Om dit te realiseren hebben we gekozen voor individueel OV. Dit systeem is onbekend bij burgers en het reserveren van een rit is lastig. Met als gevolg dat deze vorm van OV niet populair is. Het zou goed zijn wanneer bij de BDU-uitkering meer rekening zou worden gehouden met de verhouding landelijk gebied / stedelijk gebied.

AANBESTEDEN

Over het aanbestedingsbeleid is veel te doen

SAMENVATTING

- Marktwerking en OV gaan behoorlijk goed samen
- Fryslân kiest voor aanbodgestuurd OV.
- Duurzaamheid mag niet ten koste gaan van kwaliteit.

Piet Adema is gedeputeerde voor de ChristenUnie in Fryslân. Hij is verantwoordelijk voor onder andere Verkeer en Vervoer.

geweest. Aanbestedingen met maar één aanbieder, terugtrekkende aanbieders, enz. In de Wet op het Personenvervoer zijn de aanbestedingsregels vastgelegd. Tot vorig jaar heeft het aanbesteden veel opgeleverd. Ondanks de steeds beperkter wordende middelen is een steeds beter resultaat bereikt.

Gemiddeld genomen is er aanbesteed met 15% minder subsidie aan de vervoerders. Deze zijn echter in staat gebleken om gemiddeld 20% meer DienstRegelUren aan te bieden. Daarmee is een reizigersgroei gerealiseerd variërend van 5 tot 30%! Daarnaast is er veel geïnvesteerd in de kwaliteit van het materieel. Zowel het rijdend materieel als de informatie aan reizigers werden sterk verbeterd. Met comfortabele (gekoelde) bussen en treinen, veel aandacht voor toegankelijkheid, en dynamische reizigers informatiesystemen.

EEN NIEUWE FASE: DE REK IS ERUIT

We zien inmiddels een kentering. De tijd van meer uren en kilometers is voorbij. We zitten in een fase van consolidatie en hier en daar teruggang. Er wordt meer strategisch ingeschreven. Een gevolg hiervan is dat het aantal aanbieders per inschrijving verminderd. Daarnaast vindt, door diverse oorzaken, een juridificering van de opdrachtgever-opdrachtnemers-relatie plaats. Vervoerders maken gebruik van onvolkomenheden in het bestek. Ook calculeren de vervoerders soms bewust risico's in, met als gevolg rechtszaken, boetes en bezwaren. Dit heeft deels te maken met het ontstaan van nieuwe toetreders tot de markt en de toegenomen concurrentie.

Maar we merken steeds meer dat de rek eruit is. De marges worden kleiner voor de OV-bedrijven en daarmee de risico's groter. Hierdoor wordt het steeds lastiger om tijdens een concessie kleine aanpassingen door te voeren of nieuwe initiatieven te nemen zonder dat dit leidt tot stevige onderhandelingen. Dit vraagt ook meer van medewerkers bij de overheid die verantwoordelijk zijn voor het concessiebeheer. De eerder genoemde 16 miljoen van de staatssecretaris heeft vorig jaar het verschil gemaakt en een positieve wending gebracht in de markt. Terwijl dit bedrag op de landelijke omzet van 2 miljard nog maar een druppel op de gloeiende plaat is. Het geeft duidelijk aan hoe smal de marges in het OV zijn geworden.

Het is noodzakelijk dat er structurele afspraken met de sector worden gemaakt die de niet te beïnvloeden kostencomponenten compenseren. Daarvoor is het nodig dat de rijksoverheid de BDU op adequate wijze compenseert. Deze compensatie kan vervolgens weer rechtstreeks in de concessieafspraken terechtkomen.

DUURZAAMHEID, MAAR NIET ALTIJD

Het is logisch dat het rijdend materieel moet voldoen aan de laatste milieunormen. De rijksoverheid en staten en raden dringen steeds meer aan op verduurzaming van het OV ook vanwege haar voorbeeldfunctie. Terecht. Grote vraag is echter of dit onder de standaard-besteksvoorwaarden moet vallen. Immers het OV-geld is allereerst bedoeld voor de dienstverlening aan de reiziger. Daarom mogen duurzaamheidsmaatregelen nooit ten koste gaan van de kwaliteit van het OV. Het is terecht dat reizigersorganisaties hier keer op keer de vinger bij leggen. Overheden moeten daarom afspraken met elkaar maken om extra te investeren in maatregelen die bijvoorbeeld rijden op andere brandstoffen mogelijk maakt. Daarbij moet men vooral inzetten op de exploitatie.

Een forse stap in de goede richting zou het afschaffen van accijnzen op alternatieve brandstoffen zijn. In tijden van kredietcrisis is dat een prima instrument om duurzame investeringen te stimuleren. Daarnaast kan verlenging van de concessieduur mogelijkheden bieden. In de huidige wetgeving is deze periode beperkt tot 8 jaar. Bij verlenging van deze periode kunnen extra investeringen ten aanzien van duurzaamheid over een langere periode worden afgeschreven waardoor de kwaliteit van het OV gewaarborgd blijft.

SLOT

Het is belangrijk dat de overheid blijvend inzet op de kwaliteit van het OV. Een goede bereikbaarheid zorgt voor leefbaarheid op het platteland en levert een positieve bijdrage aan de sociaal-maatschappelijke cohesie en participatie. Dat is een doelstelling die prima aansluit bij de christelijk-sociale beginselen en daarom op de hartelijke steun van ChristenUnie-politici en -bestuurders kan rekenen. ■

CONGRES WI ISLAM IN NEDERLAND VREDE OF ONDERWERPING?

4 APRIL 2009 | STADSCAFÉ AMERSFOORT | 10.00-16.00

Op zaterdag 4 april organiseert het WI van de ChristenUnie een congres over de positie van de islam in Nederland, de integratie van moslims en de toekomst van Nederland. De komst van moslims in Nederland en de gegroeide spanning tussen de islamitische wereld en het Westen hebben tot een stevig islamdebat geleid. Ook de Nederlandse identiteit en de plaats van religie in het publieke domein worden daarbij hevig bediscussieerd. Op dit congres staat centraal: wat is de inzet van de ChristenUnie?

- **JAMES KENNEDY** – hoogleraar Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam
- **FATIMA ELATIK** – voorzitter van de deelraad Amsterdam-Zeeburg
- **KEES VAN KRANENBURG** – voorzitter ChristenUnie-fractie in de Provinciale Staten
- **REMCO OOSTERHOFF** – gemeenteraadslid in Rotterdam voor ChristenUnie/SGP
- **MARTEN DE VRIES** – missionair predikant in Rotterdam
- **GERT-JAN SEGERS** – directeur WI ChristenUnie
- **BART JAN SPRUIJT** – conservatief opiniemaker
- **CEES RENTIER** – directeur van Evangelie en Moslims

Toegangsprijs: € 10,- voor donateurs, € 30,- voor niet-donateurs

Aanmelding via onze website: wi.christenunie.nl/islamcongres of per email: wi@christenunie.nl.

WI-NIEUWS

FELLOWSPROGRAMMA SUCCESVOL VAN START

Het fellowsprogramma is van start gegaan. Uit een grote hoeveelheid aanmeldingen werden 17 jonge denkers geselecteerd. Zij maken het komende jaar kennis met klassieke teksten en denkers, die belangrijk zijn voor het gedachtegoed van de ChristenUnie.

TAFELGESPREKKEN

Het gezinsbeleid van André Rouvoet, de positie van Israël, de oproep tot herbronning van Ad de Bruijne en vele andere kwesties. Ze zijn allemaal onderwerp van gesprek tijdens de verdiepende 'tafelgesprekken' van het WI. U bent van harte uitgenodigd om hier ook bij te zijn. Meer informatie: www.wi.christenunie.nl

OPUNIE

Het WI heeft vorige maand een nieuw initiatief gelanceerd. Opunie is een nieuwe opiniesite over christelijke politiek. Dagelijks schrijven vaste auteurs blogs over actuele politieke onderwerpen. Met wekelijks gastcolumnisten als Gert Schutte, Bart Jan Spruyt, Roel Kuiper, Bas Plaisier e.v.a. Zie www.opunie.nl

AGENDA

1 april Congres 100 jaar Jongeling (ADC)
4 april Islamcongres
17 april Presentatie Kort Commentaar Bioenergie
13 mei Groen van Prinstererlezing 2009 door André Rouvoet
19 juni Calvincongres
Meer informatie op www.wi.christenunie.nl ■

opunie
CHR. OPINIE

Fellows van de ChristenUnie

Op 12 januari vond de aftrap plaats van het Fellowsprogramma. Een samenwerkingsverband tussen WI, kaderschool en Perspectief waarbij jonge talenten een jaar lang zich zullen verdiepen in christelijk politiek denken. De fellows discussiëren over voor de ChristenUnie belangrijke denkers, onder begeleiding van verschillende deskundigen uit de partij.

Op de eerste avond, die plaatsvond in de Nieuwe Kerk in Amsterdam, vertelde André Rouvoet de fellows iets over zijn eerste aanraking met politiek. Dat gebeurde nadat hij zich tijdens zijn studie verdiepte had in het denken van onder meer Herman Dooyeweerd. Dat denken heeft richting gegeven aan zijn politieke opstelling, het gaf hem onder meer het besef dat iedereen in het hart uiteindelijk de meest fundamentele keuzes maakt. Dat heeft ook gevolgen voor de politiek. Het gesprek ging vervolgens onder meer over de gevaren van macht in de politiek, over de mogelijkheden van (en vooroordelen tegen) christelijke politiek in Nederland, en het op integere wijze bedrijven van politiek.

Aan Rieke Elsenbroek, coördinator kaderschool de vraag waarom de kaderschool participeert in dit Fellowsprogramma. “Het voorwoord van onze studiegids begint met de zin: ‘Onze samenleving ziet reikhalzend uit naar politici die staan voor hun zaak.’ Om zo’n politicus te kunnen zijn is een goede basis ontzettend belangrijk. Bij dit fellowsprogramma verdiepen mensen zich in de fundamenteën van de christelijke politiek. Als deze ambitieuze

fellows actief worden in de politiek hebben ze een stevige basis en weten ze precies voor welke zaak ze staan.”

De komende maanden gaan de fellows aan de slag met onder anderen Calvijn, Groen van Prinsterer, Kuyper, Dooyeweerd, het ontstaan van de ChristenUnie en vele andere onderwerpen rond christelijke politiek. Blijf op de hoogte via www.wi.christenunie.nl

TRAIN UW POLITIEKE VAARDIGHEDEN

De kaderschool van de ChristenUnie organiseert op zaterdag 4 april de training ‘Vaardig in de raad’. Deze training speciaal voor raadsleden en steunfractieleden gaat in op de verschillende vaardigheden die raadsleden nodig hebben bij de uitvoering van hun werk in de gemeenteraad. De training bevat de volgende onderdelen:

- Onderhandelen: over inzicht in verschillende factoren, valkuilen en weerstanden bij het onderhandelen
- Netwerken: hoe leg ik de juiste contacten
- Conflicthantering: conflicten leren herkennen en hanteren.
- Politiek-ambtelijke verhoudingen: wat kan, mag en moet de ambtelijke organisatie doen voor de raadsleden. En er wordt ingegaan op het gebruik van politieke instrumenten, zoals moties en amendementen.

De training bestaat uit twee zaterdagen en vindt plaats op 4 en 18 april in Baarn.

Tijd: 10.00 – 16.00 uur. Kosten: 120 euro pp.

GRONDBELEID MET ERNST CRAMER

Op zaterdag 18 april vindt de cursus Grondbeleid plaats. Onder leiding van Ernst Cramer wordt ingegaan op de verschillende onderdelen van het grondbedrijf, te weten het verwerven van gronden, financiering van de uitwerking, de wijze van aanbesteding en de doelbesteding van de eventuele winsten. Wilt u ook meer leren over de grond in uw gemeente? Doe dan mee!

Bij deze interactieve cursus wordt u uitgenodigd om voorbeelden uit uw eigen gemeente mee te nemen. De cursusdag vindt plaats in Gouda. Tijd: 10.00 – 15.30 uur. Kosten 60 euro pp.

Voor meer informatie en aanmelding: www.kaderschool.christenunie.nl. ■

Column

Naar hun aard

DOOR HERMAN SIETSMA, HOOFDREDACTEUR DENKWIJZER

Enkele maanden geleden gaf Marianne Thieme, lid van de Tweede Kamer voor de Dierenpartij, een interview aan het *Nederlands Dagblad*. Zoals te verwachten was, hekelde ze de manier waarop met dieren wordt omgegaan ten behoeve van menselijke consumptie. Maar het meest trof me het feit dat ze de christenen aansprak die “genadeloos omgaan met de dieren die van hen afhankelijk zijn, terwijl ze zelf vragen om genade van Degene van wie zij afhankelijk zijn”.

DIERENLEVEN

Het vergelijken van genade die de Schepper aan mensen verleent met het bewijzen van genade door mensen aan dieren lijkt me niet zo bijbels. Dat neemt niet weg dat er voldoende redenen zijn om te concluderen dat de strijd tegen bio-industrie en vóór redelijke condities voor dierenwelzijn ook en juist iets van christenen behoort te zijn. Want voor wie belijdt dat de Schepper dieren “naar hun aard” heeft gecreëerd is het ontoelaatbaar als mensen aan dieren de basale condities ontfeggen om naar hun aard te leven.

In die zin is binnen de agrarische sector, ook en juist in de Bible belt, nog veel te doen om de productie van vlees op verantwoorde manier te doen plaatsvinden. Ons verkiezingsprogramma pleit voor het stimuleren van productie en consumptie van duurzaam voortgebrachte landbouwproducten en omschakeling naar biologische landbouw. Daarvoor moeten er, aldus het programma, financiële prikkels komen voor de consumenten om hen te stimuleren duurzaam geproduceerd voedsel te kopen.

VEEL TE TRAAAG

Terecht wordt het niet redelijk geacht uitsluitend van de agrariërs, die door de liberale landbouweconomie aangezet worden tot productie-maximalisatie inclusief bepaalde productiemethoden, offers te vragen. Daar mag en moet de hele samenleving aan bijdragen. Maar het totstandbrengen van dergelijke regelingen gaat veel te traag. In de agrarische sector is harde internationale concurrentie en de kapitalistische economie maakt grootschalige import en export veelal aantrekkelijker dan voorziening in de eigen behoefte.

Natuurlijk moet de politiek met kracht doorgaan met het veranderen van de economische prikkels ten gunste van duurzame landbouw. Maar daarnaast moet het bewustzijn van de consument worden vergroot dat alleen duurzame landbouw toekomst biedt. Als de macht van de consument meehelpt, komt het politieke succes veel sneller binnen handbereik. Als consumenten op grote schaal verantwoord geproduceerd voedsel kopen zal de economie zich vanzelf daarnaar gaan richten.

VEGETARISCH

De meerprijs van biologische producten hoeft geen belemmering te zijn als we consumptie minderen. Minder vlees is voor de gezondheid zelfs aan te bevelen en ‘vegetarisch vlees’ is een prima alternatief. Als burgers van Nederland alleen verantwoord geproduceerd vlees afnemen, zal de markt snel en adequaat reageren.

Uit ervaring weet ik dat het niet eten van vlees in gezelschap altijd leidt tot primaire verbazing, maar daarna tot een goed gesprek. Zo’n gesprek is geschikt om de roeping van degenen die een ‘ander burgerschap’ voor ogen houden, aan te geven. Want de aarde en de schepselen zijn niet aan de mens gegeven om ze te ont-aarden.

**‘DE BELANGRIJKSTE REDEN OM DOUR-
ZAAMHEID IN HET PUBLIEKE DOMEIN
TE PLAATSEN, IS HET STILLE BELANG
VAN BETROKKEN PARTIJEN ZONDER
STEM. DE NATUUR, DE DIEREN, DE
TOEKOMSTIGE GENERATIES, MAAR
OOK DE ARME BOEREN VER WEG EN
ZEKER DE UITGEBUITE KINDEREN DIE
ONZE SPULLEN MAKEN, PRATEN NU
EENMAAL NIET MEE AAN DE KASSA.’**

Eelco Fortuijn, pagina 7